

Вялікі Князь ВІТАЎТ, — выдатны ваенны стратэг, і ведамы палітык нашага народу.

БЕЛАРУСКІ
СЬВЕТ
BYELORUSSIAN
WORLD

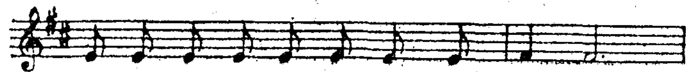
NO. 4 (33) - 1978

ВЕРАСЫ

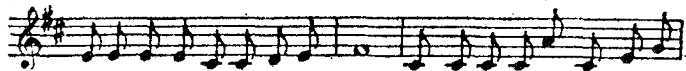
МЕРНА, З ДУШОЙ

Сос-ны, сос- ны... На уз-лес - ку

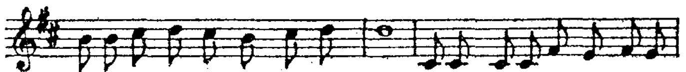
рас- - цві - та - лі тут ка - лісь пра- лес- - кі

(гу-ча-лі на-шы га-ла- сы, дзе па-ла-лі цве-там ве-ра-

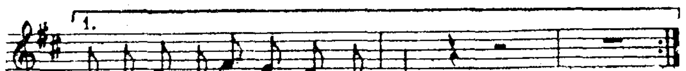
сы. По-лы- мя- ру- жо- вых ве- ра- соў...

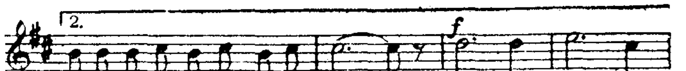
Я да соснаў пэў-на б не прый- шоў, ка-лі б лета сум мой за-га-

-і- ла, ка-лі б во-сень зноў не за-па - лі - ла

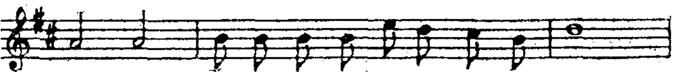
по-лы-мя ру-жо-вых ве - ра - соў.

по-лы-мя ружовых ве-ра-соў. Вёс- ны, вёс- ны...

Пе-ра-лес - кі... Ус- па- мі - нам у - зы-шлі пра-

лес - кі. Пад дажджамі во-сень-скай ра - сы

хай жа рас- -цві-туць зноў ве - ра - сы!..

Ноты ў дужках выконваць у другім куплеце.

Хвойны бор.

Сосны, сосны...
На ўзлеску
Расцвіталі тут калісь пралескі
І гучалі нашы галасы,
Дзе палалі цветам верасы.
Полымя ружовых верасоў...
Я да соснаў пэўна б не прыйшоў,
Калі б лета сум мой загаіла,
Калі б восень зноў не запаліла
Полымя ружовых верасоў.

Вёсны, вёсны...
Пералескі...
Успамінам узышлі пралескі.
Пад дажджамі восеньскай расы
Хай жа расцвітуць зноў верасы.
Светлая пара юначых сноў...
Я сюды прыходжу зноў і зноў.
Восень мая сум не загаіла,
Ў сэрцы назаўсёды запаліла
Полымя ружовых верасоў.

Вёсны, вёсны...
Пералескі...
Успамінам узышлі пралескі.
Пад дажджамі восеньскай расы
Хай жа расцвітаюць верасы!..

Васіль БЫКАЎ

МЁРТВЫМ НЕ БАЛІЦЬ

Аповесьць

працяг

10

Нешта мне замінае, пакутна трывожыць, я падсьвядома імкнуся ў суладную млявасьць забыцьця, дзе нічога і — сон... Але гэтае нешта мацней за мяне, за стому, яно вырывае мяне з салодкае адсутнасьці, і я прачынаюся. Толькі дзе я? Нейкія людзі, устрывожаная гамана, далёкія і блізкія галасы. І раптам скрозь санлявую няўцямнасьць прарываецца адна фраза, якая адразу вяртае мяне да явы:

— Младшой! А младшой! Твайго немца забіраюць...

"Немца? Якога немца?.. Ага! Гэта-ж я ў санчасьці". Я ўскідваю цяжкую галаву. Насупраць у хаце, усё ў тым-жа змроку "кацюш", "мой" немец і абапал яго двое: адзін у шынялі, другі — у паўшубку. Гэта Шашок і Сахно.

Сахно паварочваецца на голас, затым — да мяне. На яго выгаленым твары пад нізка насунутай на лоб чорнай кубанкай строгая зацятасьць няўмольнага выканаўцы закону.

— Вы куды? — асіпла кажу я. — Гэта — палонны.

— Младшой, не давай! Хай самі ў палон возьмуць, — падбухторвае з ложка сержант. Сахно строга азірае яго.

— А ну, замаўчаць! Вас ня пытаюць, таварыш сержант! — І да мяне — крыху цішэй, але ўсё тым-жа тонам загаду: — Васілевіч! Прайдзёмце з намі!

— Куды-ж ён пойдзе? У яго нага!

Гэта — Каця. Яна тут-жа, за іхнімі сьпінамі, у мігатлівым сьвятле "кацюшы". Я бачу яе сьветлыя, рассыпаныя на галаве валасы і, не разумеючы яшчэ, у чым справа, але адчуваючы, што мне ня трэба паддавацца гэтым двум, кажу:

— У мяне нага. Во.

Сахно акідвае мяне недаверлівым позіркам, але больш ні слова ня кажа і паварочваецца да немца.

— А ну, вэк!

Шашок расчыняе дзьверы, Сахно лёгка піхае ў іх палоннага, які відавочна маркатнее і, ня зірнуўшы ні на кога, выходзіць.

Узялі — хай, мне яго не шкада, толькі разьвяжа рукі. Аднак параненым, якіх, дарэчы, прыбыло ў гэтай хаціне, самаўпраўства гэтага чалавека чамусьці не падабаецца.

— Ось табе і найграў! Трэба-б сядзець ды сапець у дзьве дзіркі.

— Павялі і шлёпнуць...

— Факт, шлёпнуць.

— А хто гэта? — наіўна пытаецца нехта з кута. Яму, аднак, ніхто не адказвае. Каця ад парога махае рукой, даючы тым знак

змоўкнуць. Усе насьцярожана прыслухоўваюцца, я таксама. У сенцах чуваць нейкая валтузьня, праз шчыліны ў дзьвярах мільгае сьвятло ліхтарыка, даносяцца сьцішаныя галасы:

— Павярніся, жыва!

— Трымай!

— А ну паглядзім у ботах...

— Кішэні абшарыў?!.

— Пуста. Усё абчысьцілі.

— Ладна. Чорт з ім...

Сержант круціцца на ложку і плюецца.

— Сьцярвятнікі! — упаўголаса лаецца ён. — Была-б мая ўласьць — я-б іх...

Каця надзявае на галаву шапку і падпяразвае паўкажушак. Яе вочы асуджальна косяцца на сержанта.

— Чыя-б кароўка мычала, а твая-б маўчала. Сам такі.

—Я такі? Я не такі! — запаляецца сержант. — Я кроў праліваў. Калі што — я крывёй плачу. А гэтыя?..

— Ладна табе ўжо. Наплаціўся...

Круглы, рабаваты сержантаў твар расплываецца ў жартоўнай ухмылцы.

— Ты мяне не чапай, рыжая... Я злы і кантужаны.

— Ханыга ты! — ва ўпор аб'яўляе Каця, выразна варухнуўшы русявымі бровамі. У вачах яе, аднак, гульлівая гарэзнасьць. Відаць па ўсім, яршысты гэты дэсантнік, насуперак усяму, ёй падабаецца.

— Рыжая! Ах ты!..

Сержант робіць маўклівы выпад, учэпіста хапаючы Кацю. Але яна гулка лупіць яго па парусінавым рукаве курткі і ўхмыляецца.

— Адстань, ханыга!

Яна парываецца да дзьвярэй, але не пасьпяе выйсьці, як дзьверы расчыняюцца. На парозе ізноў зьяўляецца немец, за ім уваходзяць тыя двое. Кубанка ў Сахно зухавата ссунута на вуха, калючы позірк падазрона бегае па тварах людзей, нібы гаворачы: “А ну, што вы тут без мяне думалі?”. Мільгануўшы сюд-туд ліхтарыкам, ён падступае да мяне.

— Вы што, зусім ня можаце? І ўстаць ня можаце?

— Не, чаму...

— Тады ўстаньце.

Я трохі зьдзіўляюся, навошта гэта спатрэбіўся яму, і спрабую ўстаць. Нага чамусьці ацежалела, павязка набрыняла крывёю. Недзе ў глыбіні раны торгае, — здаецца, у гэтую ноч перавязаць яе і ня прыйдзецца. Але куды гэта ён мяне павядзе?

— Зброю браць?

— Ня трэба.

Я кладу на салому свой ППС, які мне, аднаногаму, даволі-такі замінае, і абапіраюся аб нечую шынельную сьпіну. Сахно няпэўна мільгае ліхтарыкам па абшарпаных сьценах мазанкі. Яркі кругляччок сьвятла спыняецца на завешаным пасьцілкай праходзе.

— А ну, прайдзём туды!

Сьледам за ім, хапаючыся па чарзе за ложак, услон і сьцяну, я даскокваю да перагародкі. Капітан адхінае пасьцілку і, пасьвяціўшы ліхтарыкам, праганяе адсюль двух сонных параненых. Мы спыняемся каля застаўленага несамавітым сялянскім посудам століка. Сахно кідае Шашку:

— Давай сьвятло!

Шашок з рухавасьцю дбайнага падначаленага хуценька ўносіць "кацюшу", ля кнота абсыпаную сольлю. Ставіць яе на перакуленую міску і звыкла прыладжваецца на лаўцы. Я сядаю ў канцы стала. Сахно выключае ліхтарык.

— Даўно тут?

— З вечара.

— А нагу дзе параніла?

— У стэпе. Дзе на танкі напароліся... Ён-жа ведае, — ківаю я на Шашка. Той, аднак, не варухне і брывом, нібы і не знаёмы, нібы і ня быў з намі ў той кукурузе. Бязуважны да мяне, ён хвіліну поркаецца ў палявой сумцы, выкладае з яе паперы.

— А дзе Кротаў? — раптам хуценька пытаецца Сахно і на ўсе вочы, ня міргнуўшы, глядзіць на мяне.

— Кротаў забіты.

— А двое палонных?

— Тыя ўцяклі, напэўна. Хоць адзін таксама забіты. Застаўся ў кукурузе.

— Забіты? — са зьедлівай іроніяй перапытвае Сахно.

Я недаўменна зазіраю ў яго ярка асьветлены "кацюшаю" твар. На ім маска стрыманай да часу падазронасьці і недаверу.

— Забіты, факт.

— Кім забіты?

— Ну, немцамі. Кім-жа яшчэ...

Сахно ківае Шашку:

— Так, запісвай.

Той разгортвае на стале нейкі блакнот у дробную слабенькую лінеечку і з чарным нямецкім арлом на вокладцы. Блакнот трафейны, гэта пэўна, але я чамусьці затрымліваю позірк на тым агідным арле з нібы падрэзанымі, стылізаванымі крыламі. Усё гэта выклікае ва мне неўсьвядомлены яшчэ пратэст.

— Значыць, палонны немец забіты немцамі? Так? І Кротаў таксама забіты немцамі?

— Ну, вядома.

— А ну, раскажы падрабязьней.

— Што расказваць! Вунь старшына-ж з намі ехаў. А пасьля ён павярнуў, а мы і наскочылі...

Я коратка, бяз ніякай ахвоты, перадаю сутнасьць нашай злашчаснай сутычкі з немцамі.

— Так, так, — ажыўляецца Сахно і грудзьмі аблягаецца на стол. Стол скрыпуча падаецца ў мой бок. Ад капітана моцна патыхае

аўчыннаю кісласьцю новага паўшубка.

— Так, так, цікава. Ты запісвай.

— Запісваю.

Шашок, адтапырыўшы ніжнюю губу, ня дужа спрытна, але затое старанна скрабае ў блакноце чорнаю аўтаручкай. "Што тут запісваць? — думаю я. — Што тут незразумелага? Чаго яны сумняваюцца? Хіба падазраюць у чымсьці благім Кротава?" Вочы мае, аднак, ня могуць адарвацца ад фірменнага арла на блакноце, і зацятая злосьць ва мне ўсё нарастае.

Сахно тым часам прыдзірліва дапытваецца:

— А чаму вы не пабеглі за ім?

— А я і пабег. Як толькі чарга — я і пабег. Ня за ім — за немцам.

— А што было раней: чарга ці ён пабег?

— Чарга.

— Чарга, так? А вы-ж толькі што сказалі, што Кротаў кінуўся бегчы яшчэ да чаргі.

"Блытае. Ловіць. Пайшоў ты да д'ябла! Папаў-бы туды, хай-бы тады і замячаў, што раней", — злосна думаю я і кажу:

— Гэта ўсё амаль разам. Немец кінуўся ўбок, Кротаў за ім. Тут і чарга.

— Значыць, усё-ж раней Кротаў пабег за немцам. Так і запішам.

Што яны мяне ловяць? Што яму трэба, гэтаму чалавеку? Што ім да мёртвага Кротава?

Але Сахно, пэўна, ведае, што яму трэба. Ён задаволена адкідваецца на ўслоне, дастае з-пад партупэі на грудзях засунутыя туды рукавіцы і гучна ляскае імі аб далонь.

— Ось гэта і трэба было даказаць.

— Што?

— А гэта самае.

Сахно ўстае, звыкла папраўляе кабуру "ТТ" на дзязе і пачынае старанна нацягваць на пальцы рукавіцы. Яны нешта дабіліся ад мяне, але я не разумею яшчэ іхняе мэты. Я толькі адчуваю, што яны абхітрылі, і ў мяне ўзьнікае гнеўнае абурэньне супраць гэтага іх бясцырымоннага наскоку.

— А цяпер падпішы, младшой, — кажа Шашок і падсоўвае мне той самы блакнот. Мімаволі нешта ва мне захлістваецца на тугі, упарты вузел.

— Ня буду падпісваць.

Шашок замірае побач. Сахно за маёй сьпіной, чуваць, перастае перабіраць пальцамі ў рукавіцах.

— Як гэта ня будзеш?

— А ня буду, і ўсё!

Абое паўхвіліны маўчаць. Я адчуваю іх зьбянтэжанасьць і ведаю, што для мяне гэта можа скончыцца дрэнна.

— Гэта чаму? — зацята пытаецца Сахно. Асьветлены зьнізу тупаносы, старанна выгалены твар капітана тоіць недаўменьне і пагрозу.

— А што вы чапляецеся да Кротава? Што ён вам зрабіў?

Не адказваючы на маё пытаньне, Сахно падступае бліжэй.

— Не прытварайцеся. Вы выдатна ведаеце, што ён зрабіў?

— Нічога ён не зрабіў. Ён забіты.

— Ах, забіты! — раптам узрываецца капітан і хапае са стала блакнот. — Забіты! Ну, тады наракайце на сябе! Зразумела?

І тыцкае мне пад нос блакнот.

— А ну, падпісвайце!

— Сказаў — ня буду!

— Пашкадуеш. Ды позна будзе...

Няхай пашкадую. Магчыма, я ў чымсь памыляюся, але я не хачу выдумляць на чалавека, які не зрабіў мне нічога кепскага. Хлопцы за перагародкай прыціхаюць. Пэўна, адсюль чутна ўсё. Але хай! Чорт з імі, гэтымі двума! Што яны, урэшце, мне зробяць?

Я чакаю новага выбуху, крыку, можа нават лязганьня пісталетамі — чакаю сваркі і гатовы да яе. Я не баюся. Я ўжо наважыўся на ўсё і гатовы трымацца цьвёрда. Але Сахно раптам ідзе да дзьвярэй.

— Добра! Мы яшчэ вернемся! Мы яшчэ траханём цябе. Паняў?

Шашок зграбае са стала паперы, блакнот і пасьпешліва сьледам за капітанам выходзіць з-за перагародкі. Я нетаропка бяру з міскі "кацюшу". Рукі мае дробненька, нэрвова дрыжаць.

У хаце гамана. Ад парога ступае Каця. Яна і ня выходзіла, была тут і ўсё чула. Я ведаю, яна заступіцца. У мяне ўжо нарадзілася і жыве недзе ў душы цёплае, удзячнае пачуцьцё да яе, толькі цяпер я хачу сказаць ёй: ня трэба.

— Што прычапіліся да младшога? — бесцырымонна кажа Каця. — Кротаў забіты.

Сахно шчоўкае ліхтарыкам і нахабна скіроўвае яго ў круглявы, па-хлапечы абсівераны твар Каці. Дзяўчына пакутліва хмурыць бровы, але не закрываецца ад сьвятла — вытрымлівае гэта нахабства з упартасьцю і выклікам у шэрых вачах.

— А ты бачыла?

— Бачыла, — міргнуўшы ўрэшце ад рэзкага сьвятла, кажа Каця. — Калі-б ня бачыла, не гаварыла-б.

— Праверым! —шматзначна абяцае Сахно, ня зводзячы кружок сьвятла з яе вачэй. Каця нечакана б'е яго па руцэ.

— Ідзі ты са сваім ліхтаром. Што сьлепіш?!

Сахно апускае ліхтарык.

— Праверым!

— Вунь фрыца лепей правер. Калі такі правяральшчык спрытны...

З ложка адгукаецца сержант:

— Праверылі ўжо і фрыца. Колькі можна!

— Ня ваша справа! — Сахно злосна азіраецца. — Трэба будзе — праверым. Каго трэба.

Яны ідуць да дзьвярэй. Шашок адкідвае на тоўсты зад ня менш тоўстую палявую сумку. Немца яны, здаецца, браць ня зьбіраюцца.

— Няма чаго гразіцца! — падае хтосьці голас з кутка. — Нас ужо праверылі. Асколкамі праверылі. А то наеў ражку і грозіцца.

— А ну, ціха, пяхота! — па-начальніцку прыкрыквае сержант.

Сахно і Шашок, аднак, не затрымліваюцца. Прытвараюцца, што ня чуюць абразы, і толькі мацней, чым трэба, бразгаюць з таго боку дзьвярыма.

Узрушаны, я стаўлю на прыпечак “кацюшу” і пераводжу позірк на сваё месца. Там у змроку каля аўтамата курчыцца на саломе немец.

— А ну, марш адсюль! — тонам Сахно прыкрыкваю я. Немец спахопліваецца і ўскоквае, аддаючы месца. На ложку паварочвае галаву сержант.

— Ганс, сядай, дзе стаіш. Во перада мной. Бо тут цесна.

Сапраўды, на ложку цеснавата, хоць там ужо толькі адзін паранены. Таго, хто хрыпеў, ужо няма. Немец, патаптаўшыся, неахвотна падбірае доўгія ногі і сядае насупраць сержанта. Той, відаць, ужо ня прэч памірыцца з палонным. З “маім” палонным.

А зрэшты, чорт з ім! Чым ён далей ад мяне, тым лепш! Што я, абавязаны ўвесь час клапаціцца пра яго, аберагаць, заступацца? Такі ён “мой”, як і сержантаў, Кацін ці яшчэ чый. Да таго-ж, можа яшчэ якая сволач... Толькі зьвяжыся, не расхлябаеш за век.

Я злы і нядобры. Баліць параненая нага, на душы брыдка, быццам я зрабіў подласьць. Хутчэй-бы дачакацца ранку ды пакінуць гэтую хату, гэтае сяло, у якім напаткалі мяне адны непрыемнасьці.

11

Га-ах!

Вуліца на некалькі сэкунд азараецца дзівосным вясёлкавым зьзяньнем. Пешаходы, радасна здрыгануўшыся, азіраюцца. Зіхоткі зеленавата-чырвоны водбліск разьліваецца па маставой.

Га-ах! Га-ах! — туга адскокваюць ад фасадаў другі і трэйці пругкія паветраныя ўдары. Рознакаляровы ракетны веер запальвае над вуліцай неба. Жоўта-зялёна-чырвоныя блікі мільгаюць у вокнах паверхаў. Цені ад дрэў і слупоў спуджана кідаюцца па блішчастым бруку. Велічна-каляровае зьзяньне ўгары дасягае зэніту і, ня спыняючыся, таропка шастае ўніз. Агнявыя букеты, здаецца, асыпаюць дахі будынкаў. Калі неба гасьне, на вуліцу з куткоў і пад’ездаў адразу-ж хлынаюць цені, якія пасьпешна змыкаюцца ў вячэрняй цемрадзі.

Фаервэрк вырывае мяне з мінулага. Я азіраюся. Незнаёмыя будынкі, вузенькі, малалюдны тратуар. Брук разразаюць трамвайныя рэйкі. Крыху далей — глухі нефарбаваны плот з казыркамі і ашмоцьцем афіш на дошках. Чорт ведае, куды гэта мяне занесла?

Пад прыцьмеўшым ліхтаром акрай тратуара зьбянтэжана спыняецца маленькая згорбленая бабка з кіёчкам і сумкай. Спалохана азіраецца ў поўнае водсьветаў неба. З сумкі блішчаць фальгой дзьве малочныя бутэлькі. Кончык бабчынага кійка дробненька дрыжыць на асфальце.

— Ня бойся, бабка. Гэта — салют.

Бабка паднімае на мяне зморшчаны тварык. Пад яе востранькім

падбародкам тырчаць два ражкі старамодна завязанай белай хусткі.

Аднак яна, пэўна, ня чуе і запытальна глядзіць на мяне.

— Сынок, ці не вайна гэта ізноў? Га?

— Рана, бабка. Яшчэ салдаты ня вырасьлі.

— Чую, нібы арудзіі страляюць. Якраз, як тады...

Да вулічнага скрыжаваньня з бразгатам і віскам коціцца трамвай. З завулка выпаўзаюць два самазвалы. Бабка нерашуча ступае на брук і ізноў вяртаецца на край тратуару.

— Можа-б ты памог? Га, сынок?

Я бяру яе пад руку. Бабка адрывае ад долу свой кіёчак і дробненькімі крокамі тупае на сярэдзіну вуліцы. Побач, лёгка абмінаючы нас, перабягаюць вуліцу дзьве дзяўчыны.

На сярэдзіне вуліцы нас засьцігае новы тугі паветраны залп. Яркапрывідная каляровая ўспышка захліствае над дахамі неба. Дзяўчаты ў кароценькіх, званочкамі, спадніčках, спалохана бліснуўшы зграбненькімі лыткамі, ускокваюць на тратуар.

— Ліначка, якое хараство!

— Цуд!

Бабка-ж уся сьціскаецца і, здаецца, ад страху вось-вось прысядзе.

— Ой, Божа літасьцівы! Ой!

— Ня бойцеся! Чаго ўжо вам за сябе баяцца?

— За сябе, — недачуўшы, ахвотна пагаджаецца бабка. — Болей мне за каго-ж? За сынкоў ужо адбаялася. Няма ўжо сынкоў.

Я здагадваюся пра яе бяду і не хачу вярэдзіць старэчую памяць. Па шчырасьці, дык няма ўжо і жаданьня спачуваць. Вельмі часта даводзілася гэта рабіць. Цяпер я толькі нядбайна супакойваю:

— Нічога, нічога, бабуся...

Мы пераходзім вуліцу. Ззаду з грукатам праносіцца трамвай. Дзяўчаткі ціснуць адна адной локці і, нецярпліва прытопваючы, пазіраюць у неба. Мабыць, для іх самае рэальнае ўвасабленьне вайны — вось гэты салют. Кніжкі аб ёй — самота. Гісторыя — таксама. Хіба яшчэ знаёмы лейтэнант. Але ён, магчыма, болей заглядаецца на каго іншага. Хутка павінны ўдарыць яшчэ.

— Ах, сыночак, за каго-ж мне засталося баяцца? — проста, як пра будзённае, кажа бабка. — Стары ў блакаду ў лесе галаву зложыў. Старшы, Сямёнка, пад горадам Варонежам ад ранаў памёр. Грышутку ў сьцюдзёнай старане — як-жа гэта яе, ужо і забылася... Мурманскай, здаецца, завецца. Там забілі. А малодшанькага, Віценьку, дык у моры Чорным патапілі. Капітанам быў. Праўда, за сярэдненькага, Міколку, яшчэ калі сэрца баліць... Але што-ж... Столькі гадкоў... Каб жыў быў дзе, дык-бы азваўся. А то пайшоў пад Аршаву, дык і прапаў.

“Цэлая геаграфія! — думаю я. — Геаграфія і гісторыя толькі ў адным сэрцы”. А колькі іх па краіне, такіх бабак, што вырасьцілі і аддалі вайне сыноў! Каб самім дажываць нямоглыя свае гады ў журбе і адзіноце...

Бабка цяжка ўзлазіць на тратуар і спакайнее, нібы тут выбухі яе

не дастануць.

— Ну што-ж яны? Так доўга! — тупаюць па тратуары дзяўчаты. Запавольным крокам мы праходзім да першага-ж пад'езду, і бабка спыняецца.

— Ну, дзякуй табе, сынок. А то так цяжка хадзіць тут. Раней дык мы на Камароўцы жылі.

Неяк хуценька павярнуўшыся, яна тупае ў пад'езд. Я аклікаю дзяўчат:

—Скажыце, гэта якая вуліца?

Як па камандзе, дзяўчаты разам паварочваюцца да мяне. З-пад бухматых павек зыркаюць пытальныя позіркі. Нейкія яны дужа ўжо зграбненькія і падобныя адна на адну. Нібы сёстры.

— А вам якую трэба?

— Ды мне каб да цэнтру?

— Да цэнтру — туды. Да вакзалу — туды, — махае адна ў абодва канцы вуліцы.

На хвіліну я прыпыняюся. Чаго мне ісьці да цэнтру? Усё роўна ў гасьцініцу ўжо не ўладкуешся, час позьні. Ці ня лепш на вакзал? Там хоць можна як-небудзь прабавіць ноч. Між людзей заўжды весялей — ня так дакучаюць думкі. Здаўна вядома, што чалавек — істота калектыўная. Зноў-жа — хочацца есьці. Здаецца, я і не паабедаў сёньня. Адно толькі выпіў паўшклянкі гарэлкі.

І я паварочваю да вакзала. Дзяўчаты ззаду гукаюць:

— Грамадзянін, не ў той бок! Цэнтр — туды.

— Дзякуй. А я — сюды.

Не азіраючыся, я чую, як яны там хіхікаюць.

— Дзівак! Ён дзейнічае ад адваротнага...

Спакоем і вячэрняй утульнасьцю сьвецяцца вокны, цьмяна гараць вітрыны зачыненых магазынаў. На рагу з вялікага гастранома выгружаюць тару. Высокія стосы жалезна-драцяных скрынак з бутэлькамі, бразгочучы, сунуцца праз тратуар. Рабочыя спрытна ўпраўляюцца сваімі жалезнымі кручкамі. Адна за другой бягуць, сьпяшаючыся дадому, жанчыны — з сумкамі, хлебам, кулькамі: таропкія пакупкі на канцы дня... Ім ня да сьвята. Да адпачынку ім таксама яшчэ ня блізка — трэба прыбраць, накарміць, падрыхтаваць сьняданьне. Па ўскрайку тратуара дзядзька, ашчадна прытрымліваючы, вядзе ровар з кардоннай скрынкай, адмыслова прымацаванай да багажніка. Няйнакш, тэлевізар. Побач ідзе жонка. Яны ўвесь час аб нечым паціху спрачаюцца — мусіць, вырашаюць, у які кут ставіць гэтую радасьць. Што-ж, у час добры!

За магазынам на рагу адкрываецца шырэйшая вуліца, у канцы якой — залітая сьвятлом плошча. Гэта вакзал. На тратуары паток пешаходаў адтуль — з чамаданамі, клункамі, пакункамі. Відаць, прыйшоў цягнік. Няўклюдна абмінаючы людзей, я кідаюся ў бакі. Ідуць па адным, групамі, парамі. Праходзяць шчасьлівыя закаханыя, мабыць, толькі што сустрэўшыся пасьля ростані. Ён у нэйлонавай сарочцы з падкасанымі рукавамі. Яна ў вузенькай спадніцы, з-пад

© PDF: Kamunikat.org 2013

якой даверліва мільгаюць каленкі. Абое радасна заглядваюць адзін аднаму ў твар, і яна сьцішана туліцца да яго. Прыгожыя, статныя, нейкія дужа дасканалыя, як антычныя скульптуры, яны так і поўняцца найлепшым з пачуцьцяў юнацтва.

12

За акном уладарыць марозная ноч.

Часу, між тым, мінае нямала: ужо, мусіць, апоўначы. Я ня сплю і пасьля ўсяго, што адбылося тут, самотна гляджу ў печ. Агонь горача палае, ганяючы па тынкаванай сьцяне над ложкам мільготкае зарыва.

Ля печы тупаюць, шархацяць саломай санітары і Каця — яны вараць бульбу. Каця, — без паўшубка, расчырванелая, уся нейяк падобраму ажывелая ад гэтай хоць, відаць, і ня дужа прывычнай для яе, але такой хатняй і жаночай работы, — спрытна лязгае па прыпечку казанамі. Сержант, страціўшы ўжо цікавасьць да немца, які сьцішана сядзіць побач, перавешваецца грудзьмі цераз ложак і шырокімі сваімі лапішчамі ўсё імкнецца лішні раз ухапіць дзяўчыну. Тая ледзьве ўвільвае ад яго рук, часам не балюча ляскае сержанта вілачнікам па плячах. Сержант рагоча, стрымана ўхмыляецца немец. Дзядзькі-санітары не зьвяртаюць залішняй увагі на гарэзы маладых.

У хаце ціхая гамана, дым ад цыгарак перамешваецца з гаркавым чадам саломы. Сьцішана стогне ў паўзмроку нехта з параненых. Матляюцца па столі і прасьценках мядзьведзяватыя, скасабочаныя цені. Мільготкія водсьветы з печы то горача ўспыхваюць, то цьмяна трымцяць на абшкрэбаных сьценах мазанкі.

Хутка, мабыць, зварыцца бульба. Я ўжо адчуваю яе духмяную парнасьць у хаце і часам забываюся на рану, на стэп з танкамі, на маю сутычку з Сахно, якая чорт ведае чым яшчэ скончыцца. Я вельмі чуйны да кожнага стуку ў сенцах — толькі рыпнуць дзьверы, мне здаецца, што гэта ідуць па мяне. Але гэта ходзяць байцы, носяць салому, ваду. А аднаго разу ў хату ўвальваецца доўгі, у расшпіленым шынялі санітар. У абедзьвух руках у яго нешта шэрае і мяккае, якое ён адразу кідае на падлогу.

— Ой, што гэта?

Каця спалохана шастае ўбок. Санітар бязгучна сьмяецца, асклабіўшы шырокія, нібы коньскія, дзёсны. На падлозе дзьве нерухомыя трусіныя тушкі.

— Дзе ты іх узяў? — зьдзіўлена пытаецца Каця. Спалоху ў яе голасе ўжо няма, ёсьць зьдзіўленьне і лагода — сапраўды, рады былі бульбе, і раптам — трусяціна!

— Там, у сянёх, — ківае санітар. — Норы ого!

Ён ізноў выходзіць здабываць з нор гаспадарскіх трусоў. Каця з несхаваным шкадаваньнем на вуснах паднімае за доўгія вушы шэрую мяккую тушку, хвіліну ў ціхім роздуме глядзіць на яе і працягвае кароценькаму санітару.

— На-ка абдзяры...

Санітар заклапочана ссоўвае на патыліцу шапку. Аказваецца, ён ня ўмее або ня хоча зрабіць гэтае звычайнае справы, таксама як і

сержант і Каця. Іншым-жа замінаюць параненыя рукі. Тым часам доўгі санітар прыносіць з сянец яшчэ аднаго забітага трусіка. Але ён таксама ня ўмее абдзелваць і ківае на немца:

— Вунь фрыц хай! Няма чаго дармаедпічаць...

Немец, пэўна, ужо асвойтаўся ў гэтай хаце і з затоенай цікавасьцю пазірае за тым, што робіцца ля печы. Відаць, ён здагадваецца, у чым справа, і не вымагае сябе прымушаць.

— О фройляйн, іхь сделайт.

Каця сэкунду марудзіць. Акругліўшы вочы, выпрабавальна пазірае на немца, потым вочы яе, прыкметна наліваючыся гневам, вузеюць.

— Ах ты, скурадзёр пракляты! Набіў на людзях руку!

— Ладна, ладна! Хай! — абрывае яе сержант. — Давай, рабі арбайт, Ганс.

— Няхай папэцкаецца, а што! — зазначае санітар. — Трымай фінку.

Ён дастае з кішэні крывы садовы ножык на ланцужку, адчэплівае баранчык і аддае нож немцу. Той з гатоўнасьцю прысядае на калені і ў сьвятле печы проста на падлозе пачынае сьвежаваць тушку.

— Айн момэнт, фройляйн. Бістро. Бістро.

Мы ўсе з цікавасьцю назіраем, як старанна ён робіць гэта — надразае заднія лапкі, распорвае скуру на жываце і, ня так умела, як дбайна, урэшце, зьдзірае з тушкі мяккую вільготную скурку. Сержант з ложка пахвальвае:

— О, правільна, Гансік. Пакажы клас. Адразу відаць: сьпец!

Каця хмурыць бровы, назіраючы за ўпэўненымі рухамі немцавых рук. Сьветлыя доўгія валасы на яго галаве рассыпаюцца, і ён адтапыраным пальцам раз-пораз адкідвае іх назад.

— Ага, глядзі ты! Маладзец! І тут майстар, — кажа нехта з кута.

— Рукасты.

— Рабацяга бо. Ня тое, што вы, — кажа сержант. — Во, глядзі, якую мне люльку падарыў. Ага!

З блазенскаю ўсьмешкай на нізкалобым шырокім твары ён прыўзьнімае ў пальцах выгнуты адмысловы мунштук з мэфістофэльскай галоўкай на канцы і пакручвае яго ўгары, каб усе бачылі. Падарыў — гэта занадта. Вядома, сержант прыдбаў яго сам.

— Айн мамэнт, фройляйн! — бадзёра прыгаворвае немец. — Дас іст добры братэн. Жаркёя.

— Жаркое! Глядзі, разумее! — захапляюцца ў куце.

— А што-ж ты думаў! Ці мала нашага дабра перасмажылі за тры гады!..

— Годзе, ня бурчы. Ён добры.

— Ага, яны ўсе добрыя. Вось наляцяць пад ранак, дык адны галавешкі застануцца, — развАжна кажа нехта ад перагародкі. У куце ўскідваецца з саломы апяразаны бінтамі абгарэлы.

— Доктар! Доктар тут ёсьць?

У хаце ўсе змаўкаюць і зважліва азіраюцца на невідушчага, нібы

здань белага ад бінтоў, чалавека.

— Доктара няма, — кажа Каця. — Ён апэруе. А вам што?

— Выбрацца з гэтага сьвінушніка. Колькі можна чакаць?

— Сказалі — ураньні.

— Што значыць — ураньні? — запальчыва раздражняецца абгарэлец. — Маёра дык адвячоркам павезьлі.

— Маёра ў авіяцыйны шпіталь. Ён лётчык, — кажа сержант.

— Лётчык? А я таксама лётчык. Вы што — ня бачыце? Я гарэў! Зараз-жа адпраўляйце і мяне.

Усе змаўкаюць. Сапраўды, гэта ня жарты, калі абгарэла гэтулькі скуры. Да таго-ж лётчык. Лётчыкаў мы паважаем, было-б на чым везьці, напэўна, кожны ўступіў-бы яму сваё месца.

— Ладна, патрывайце трохі. Вось зараз трусяціны наварым, — прымірэнча кажа Каця і прыкрыквае на немца: — А ну, Гітлер, паварушвайся мне жывей!

Але немец і так завіхаецца, ажно спацеў. Нашай балбатні ён ня слухае — уся яго ўвага на працы. Бадай ён — неблага дзядзька. Праўда, амаль як і заўжды ўсе палонныя, трохі дурнаваты з выгляду, бо не разумее па-нашаму. А так просты і ўслужлівы, відаць, лёгкі на рукі і ахвочы да працы. Пэўна, сербануў ліха на вайне і цяпер, у палоне, мусіць дагаджаць, бо баіцца. Вось невядома толькі, як ён трапіў у палон: сам здаўся ці зацапалі хлопцы з нашага батальёна? Хоць, зрэшты, гэта ня так і важна. Адваяваўся фрыц і цяпер, відаць, прачынаецца ў ім чалавек, мірны абывацель, рабацяга. Што-ж — хай сабе! Мы добрыя, страляць яго ня будзем, а дабрата — таксама зброя. Гэта ўжо відаць і па немцу.

13

Мусіць, няўпрыцям задрамаўшы, я ізноў ачынаюся, бо гамана ў хаце раптам здорава ўрываецца ў вушы, неяк ажно палохае. Зьнячывелі, здаецца, быццам штосьць здарылася, чаго я не магу зразумець. Але ў хаце, відаць, усё па-ранейшаму. Толькі ў печы ўжо не палае, на прыпечку — змрок з іскрамі ў чорнай саламянай трусе. Смачна пахне бульбай і мясам. Каця, сагнуўшыся над казанамі, раскладвае бульбу — у кацялкі, міскі і нават у пустую каску, якую, прысеўшы, трымае перад ёй нізенькі, шыракатвары салдат-узьбек. Насупраць на падлозе з выглядам пакрыўджанага родзіча сядзіць немец. Кухарская праца ля печы скончылася, патрэбы ў палонным тут болей няма, і ён, відаць па ўсім, адчувае сябе лішнім.

У гэты час за нахіленай Кацінай сьпіной адчыняюцца дзьверы, і ў воблаку сьцюжы цераз парог імкліва пераступае нехта ў густа заінелым шынялі.

— Прывет! — весела кідае чалавек ад дзьвярэй.

Зусім малады курносенькі твар яго чырвоны ад сьцюжы, голас таксама выдае зусім яшчэ хлапечы ўзрост. Ён паранены і правую руку трымае ля грудзей на бінце-падвязцы.

— О, тут і фрыцы! — радасна зьдзіўляецца хлопец, згледзеўшы немца. — Гут абэнд, фрыц!

Немец ускоквае з падлогі і цьвёрда ляскае абцасамі.

— Гутэн абэнд, гэр офіцыр!

— Вольна! — усьміхаецца афіцэр. І тут мне штось здаецца знаёмае ў гэтай заінелай постаці. У голасе, паставе, сьмеху прабіваецца штось зусім нядаўна і зноў-жа невядома дзе чутае і бачанае. Пастой, ды гэта-ж...

— Стралкоў! Юрка! — крычу я са змроку, стараючыся ўстаць ля сьцяны.

Хлопец кідае ў мой бок амаль зьбянтэжаны позірк і ад разгубленасьці на момант разяўляе рот. Ён не пазнае. Ды і ці можна тут пазнаць каго, у гэтай цемры, якую ледзьве разрэджвае адна мігалка на прыпечку (другая патухла ужо — скончылася гаручка). І ўсё-ж хлопец здагадваецца:

— Васілевіч?

— Я самы! Давай сюды!

Сапраўды, гэта Юрка, і я на хвіліну забываюся на ўсе мае беды, няўдачы і нават боль у назе. І як не забыцца, калі гэта — Юры Стралкоў, мой аднакашнік, сябра, малодшы лейтэнант, пехацінец, з якім мы паўгода назад скончылі адно вучылішча і пасьля доўгага падарожжа ў таварняку трапілі ў адну армію. Пасьля тае пахмурнае раніцы пад Харкавам, дзе нас разлучылі кадравікі, я, па праўдзе, ужо і не спадзяваўся ўбачыць яго. І цяпер вось такая сустрэча!

Шырока стаўляючы між людзей засьнежаныя валёнкі, Юрка пасьпешліва лезе да мяне, хапае адной левай рукой мае пальцы і трасе, трасе.

— Лёнька! Ты жывы, Лёнька!

— Ды вось жыву. А ты? — недарэчна пытаюся я.

Э, вядома, браце, колькі мы перажылі паасобку, адзін без аднаго, — перажылі, наадчуваліся, перапакутавалі. Былі мы зялёныя, толькі і дбалі, што пра свой зьнешні выгляд, ды сьвежасьпечаны воінскі гонар. З адной зорачкай на плячах. А цяпер?

Ледзьве ўтаймоўваючы хваляваньне, я гляджу ў заценены прыцемкам такі знаёмы, дужа далікатны, як у дзўчыны, твар сябры. І я прыкмячаю на ім штось новае, невядомае мне, мусіць, нейкія сьляды нялёгкага, пакутна-сталага, ужо, што прыйшло да яго за час пасьля нашай ростані. У астатнім-жа гэты твар ранейшы — тонкія юначыя рысы, далікатная круглявасьць падбародка, якога яшчэ не краналася брытва. Зрэшты, цяпер ён зьзяе радасьцю нечаканай сустрэчы. Юрка азірае мяне і сьмяецца.

— Ой, які ты абвязаны, не пазнаць!

— Ерунда! Бінтоў накруцілі. А ў цябе што — рука? — пытаюся я ў сябры.

— Ды, разумееш, падляцеў ненарокам.

— Лёгка?

— Драпіна. Вось толькі страляць замінае. А так... Ну, але ведаеш, мы адыграліся! — Юрка раптам радасна ажыўляецца, вочы яго блішчаць. — Ось ужо адыграліся, каб ты толькі ведаў! Зрабілі па-

© PDF: Kamunikat.org 2013

боішча ня горш за Лядовае...

— Ты сядай! Во, на салому.

Юрка адразу апускаецца пад сьцяну са мной побач. Хлопцы адусюль пазіраюць на яго — такога засьнежанага, гаманліва-ажыўленага. А ён, здаецца, безуважны да ўсяго тут, поўніцца чымсьці сваім — вялікім і радасным.

— Ты разумееш! Ты разумееш — я-ж толькі са стэпу! Во гадзіну назад! От-жа мы іх ушчушылі! Ды так спрытна, бяз стрэлу, бяз гуку падпусьцілі на пяцьдзесят мэтраў... Камбат у гэты раз ну проста маладчага!..

— Пастой, пастой!.. Ты дзе? Я нават ня ведаю, у якой ты дывізыі служыш. У Церахава, ага?

— У якога табе, Церахава! — гатовы раззлавацца Юрка за такое маё меркаваньне. — У палкоўніка Калюжнага. Гвардыя!

— Так, так...

— Ты разумееш! За дзесяць хвілін мы зрабілі з іх мясакамбінат. Ураз як ударылі з усяе зброі!.. Дзевяць станочкаў, дзьве саракапяткі. Ты-б паглядзеў, што там рабілася!..

Я і так рады, што там здарылася. Яшчэ ня ведаючы, што і як, але гатовы зайздросьціць Юркавай ратнай удачы. Ды я ўжо і зайздрошчу. Што і казаць, пяхоце ня часта выпадаюць на фронце хвіліны, накшталт толькі што перажытых Юркам, калі грудзі распіраюцца ад хмельнага шчасьця ўдачы. Нам болей прывычны шэрыя будні вайны — сьцюжа, мокрыя ногі, крывавыя бінты на нямытым целе, зьнішчальны нямецкі агонь і, як узнагарода, — кароткі трывожны сон дзе-небудзь на засланай саломай падлозе. У яго-ж здарылася нешта зусім іншае, нештааграмніста-ўдалае, і я рады. Я слухаю і на ўсе вочы пільна гляджу на нядаўняга свайго сябрука- курсанта. Шынялёк на Юрку салдацкі, але акуратна прыгнаны па росту (на гэта ён быў мастак і ў вучылішчы, бо трошкі фарсун і акурацiст). На каўняры роўненьнка прышытыя пятліцы, наўкось цераз грудзі — партупея, вядома не ў ОВС *) атрыманая, а, пэўна-ж, сумленна здабытая на полі бою. Юрка, я вельмі, вельмі рады, што ты жывы, што ты ўрэшце сустрэўся мне, ды яшчэ такі ўзьнёсла ўзрадаваны!

— Разумееш, цэлую калону, чалавек трыста з артылерыяй! Ты разумееш ці не? — тармосіць ён мяне за рукаў.

— Разумею, разумею, Юрка. Але давай сьпярша падмацуемся. Эй, ты! — крычу я на немца. — А ну, падай кацялочак! На двох!

Немец ахвотна падае нам плоскі кацялок, поўны бульбяное таптухі. Пасьля на пагнутае вечка Каця кладзе кавалачак трусяціны.

— Во вам і ножка, таварышы камандзіры, — кажа санітар, перадаючы вечка цераз галовы іншых. Юрка чуйнымі ноздрамі прагна нюхае паветра і дзівіцца:

— Што? Мяса? Ось гэта так! Ну, раз так, то... Трымай!

Ён рашуча адшпільвае ад рамяня нямецкую фляжку і працягвае

---

*) Абозна-рэчавае забеспячэньне.

© PDF: Kamunikat.org 2013

яе санітару. Той, не разумеючы, круціць яе ў руках. Але тут над яго плячом мільгае ўхопістая рука сержанта, і фляжка апынаецца на ложку.

— А ну, а ну...

У хаце лёгкая зьбянтэжанасьць, усе паварочваюцца да парога. Сержант-жа, надаўшы страшэнна глыбакадумны выраз свайму хітраму твару, дасьледуе фляжку. Для гэтага ён сьпярша боўтае яе і прыслухоўваецца.

— Шнапс?

— Нешта ў гэтым родзе! — жыва адказвае Юрка. — Трафеі нашых войскаў.

Сержант важна адкручвае корак, грымасьнічаючы, нюхае рылца і выразна хакае ад асалоды. Нехта з кута крычыць:

— Хопіць камэдыяніць! Разьлівай!

Сержант акругляе вочы.

— А калі атручана? Трэба пробу.

— Ідзі ты! Якая яшчэ проба!

Ну, вядома-ж, пробу ён бярэ сам. Задзірае галаву і гучна глытае, зрэшты, па-боску — адзін толькі раз. Усе, не адрываючыся, сочаць за яго тварам, а сержант на хвіліну зьнярухомлівае, як дэгустатар, вызначаючы смак гарэлкі. Пасьля рашуча аб'яўляе:

— Люкс! А ну, давай тару! Младшой, ад імя службы табе дзякуй!

— Служу свайму народу, старшыне і памкамузводу! — сьмяецца Юрка і зараз-жа да мяне: — Ты разумееш, я сам спаражніў шэсьць стужак. Шэсьць стужак — ты разумееш! Максім, як самавар, распаліўся. Пятнаццаць хвілін, і на сьнезе тры сотні трупаў!..

Нечаканае трывожнае меркаваньне прымушае мяне схамянуцца.

— Стой! Гэта дзе? Ці ня каля Аляксееўкі?

— Ага. Непадалёк. Відаць, прарываліся на захад, да сваіх.

— Пяхота?

— Пяхота, ага. І артылерыя.

— А танкі?

— Што?

— Танкаў ня было там?

— Не, танкаў ня было. Пяхота. Глядзім: ідуць да кукурузы, расцягнуліся, як кішка. Ну, камбат паклаў усіх, камандуе: замры. Так удала падпусьцілі, месяц сьвеціць, ужо гузікі на шынялях відаць сталі. І як урэзалі! — захапляецца Юрка і крыху цішэй паведамляе: — На мяне наградны напісалі. Проста ў полі. На "Айчынную"... Другой ступені.

"Айчынная" — гэта здорава. Трэба-б павіншаваць. Але я ня віншую — я засяроджана пазіраю ў расчырванелы твар сябры, і ягоныя словы пачынаюць аддаляцца, глухнуць у маіх устрывожаных думках. Сапраўды, гэта адыходзіла пяхота. А дзе-ж танкі? Значыць, танкі засталіся. Яны на прыкрыцьцё. Пяхота, вядома, выйшла раней, падцягвалася да Аляксееўкі, а танкі... Танкі, выходзіць, нацэліліся на нас.

Чорт, мне зноў робіцца кепска. Нейкая нэрвовая дрыготка скалане цела, мімаволі мая ўвага скіроўваецца на панадворак: ці ня чуваць? Не, здаецца, гулу ня чуваць, толькі здалёк праіржаў конь ды нехта, прарыпаўшы сьнегам, прайшоў каля хаты.

У вёсцы пакрысе ўсталёўваецца начная цішыня.

А ў хаце тым часам ажыўленая, бяз ладу, гамана.

— Ну, будзьма здаровы!

— Каб хутчэй дзіркі загойваліся.

— Кацюша, не адмаўляцца. Ну, хоць трошачкі. За разьведчыкаў.

— За пяхоту-матухну.

— А фрыцу? Хлопцы, фрыцу налілі? — непакоіцца нехта ў куце.

— Не, цябе чакалі, — прастуджаным басам адгукаецца сержант і з поўнаю алюміневай шклянкай для галеньня павяртаецца да немца.

— Ганс!

Немец з крыху празьмернай пасьпешнасьцю падхопліваецца ад печы і шчоўкае абцасамі:

— Яволь!

— Трымай!

Сержант перадае ў немцавы рукі шкляначку. Твар таго, павернутага ад сьвятла, добра ня відаць, але, здаецца мне, на ім — задаволеная, дабрадушная ўхмылка. Зрэшты, можа гэта мне здаецца так у прыцемках. Немец трошачкі прыўзьнімае шклянку і абвяшчае ў паўпаклоне:

— Гітлер капут!

— Давай, давай! — адабраюць наўкола.

— Ну, паехалі, хлопцы! За перамогу.

Я таксама паднімаю вялікую, на паўлітра, луджаную кварту, на дне якой трохі плёскаецца вадкасьці — гэта нам з Юркам. Здаецца, мы п'ём з ім першы раз у жыцьці, хоць амаль год прабылі ў вучылішчы разам. Але тады было ня да выпіўкі — тады марылі абы досыту пад'есьці. Вядома, напаўгалодныя тылавыя блазьнюкі. Цяпер вось мы паваявалі ўжо і абодва паранены і таму п'ём, як сталыя. А што-ж, хіба не заслужылі такое права? Мы забівалі ворагаў і пралілі сваю кроў, колькі разоў ганялася за намі пагібель, але мы абхітрылі яе і жывём. Хіба гэта мала на вайне?

Перш чым выпіць, я трошкі вагаюся і ўлюбёнымі вачыма пазіраю на Юрку.

— Юрка, дружа! Халера! Як добра, што мы спаткаліся!..

Юрка бесклапотна сьмяецца.

— Ну, давай! Да дна.

Не, да дна нельга. Тры глыткі пякучае вадкасьці, пасьля — заціятае дыханьне, здрадніцкі кашаль з горла. Ого, мусіць, гэта ня шнапс — падобна, што сьпірт! Ну, але тут — гарачую бульбіну ў рот і пасмачку валакністага белага мяса. Пасьля мяне, таксама папярхнуўшыся, з кварты дапівае Юрка.

А нішто сабе — і выпіўка і гарачая бульба (каб яшчэ да яе хлеба). Пасьпешліва, з лёгкім шумам у галаве, ямо. А з душы ўжо хлынае-

ірвецца разам перажытае, тое, што адышло ў нябыт ды раптам уваскрэсла для мяне разам з прыходам Юркі.

— Слухай, а ты Драздоўскага не сустракаў?

— Драздоўскі-ж загінуў. Яшчэ на Дняпры. Пад бамбёжку трапіў.

— Глядзі ты! Такі асьцярожны. А дзе гэта памстаршына наш, Адзінокаў?

— Го, Адзінокаў! Адзінокаў камбатам быў стаў.

— Камбатам?

— Ну. Ды ненадоўга. Ногі адарвала. Нядаўна, пад Пяціхаткай.

— Шкада трохі А наогул, паскуда ён.

— Паскуда, праўда, — згаджаецца Юрка.

— А ня ведаеш, куды Кузьняцоў Валька папаў?

— Кузьняцоў? Разумееш, ня ведаю нават, дзе ён і ваяваў. У яго-ж бацька гэнерал. Памятаеш, ехалі на фронт — усё кпілі з яго: Кузьняцоў, маўляў, да бацькі ад'ютантам пойдзе. А я неяк аднаго разу, — пачакай ты, ня ведаю ўжо, дзе гэта і было, — неяк адышоўся ад дарогі ў бок, да магілкі. Гляджу — таблічка. Чытаю: малодшы лейтэнант Кузьняцоў вэ эс... Точна. Наш Валька. Вось табе і ад'ютант...

—Та-ак... Ну, ты еш. Бяры во гэтую костку.

— Не, костку ўжо ты бяры. Я бульбу

Бульбу мы ямо дружна, костка на вечку застаецца — яе не падзеліш. Чорт з імі — танкамі, я ўжо іх не баюся! Урэшце, нічога яны нам ня зробяць. Ротмістраўцы з пятай танкавай ужо, мусіць, акружылі Кіраваград. Мы наступаем, наша перамагае. Пляваць нам на тыя танкі, хай сабе дратуюць у стэпе кукурузу. Заўтра падваляць "ІЛы", зробяць ім Сталінград...

Мне робіцца добра, лёгка, нават весела. Я люблю Юрку, Кацю, гэтага арапістага сержанта ў дэсантнай куртцы. Тых вунь санітараў, што з блажэннымі ўсьмешкамі на зашчаціненых тварах падпіраюць плячыма печ. І нават немца. О, як ён мірна і старанна выскрэбвае бульбу з кацялочка — любата глядзець!..

Гамана ў хаце большае, ажыўленьне расьце. Ужо не-не ды раздасца сьмех. Параненыя забыліся на свой боль. І ўсё Юркава фляжка!

У куце сярод воблака махорачнага дыму нехта разважліва, са стоеным жаданьнем уразіць сваёй удачлівасьцю, нетаропка, смакуючы цыгарку, расказвае:

— Та-ак. Я гэта даўно запрыкмеціў. Душа, яна пачуцьцё сваё мае. Яна, брат, таксама кіруе. Надоечы ляжу пад плотам — во там сяло бралі, ня ведаю, як і завецца. Ляжу гэта, зацішна, кулі верхам ідуць. Здаецца, ляжаць-бы ды ляжаць. Чым ня схованка. Ды нехта мяне бы штурхае — а ну, Пятро, перабягай! Ня хочацца ўставаць, кулі сьвішчуць. Але неяк устаў і — цераз плот, бліжэй да хаты. І толькі гэта ўпаў, ззаду як ірване. Увакурат на тым самым месцы, дзе я ляжаў.

У другім баку, ля перагародкі, напэўна, сабраліся бывалыя, і ў іх ужо іншая тэма.

— Куля што! Куля акуратная. Цюкне і — маленькая дзірачка...

— Асабліва, калі навылёт.

— Бы камар укусіць. Месяц, і ўсё гатова.

— Ну, не кажыце. Бывае з рыкашэта каторая, тожа рве добра.

— Куля, куля! Асколак, во хто калечыць...

— Асколак, яно канешне.

— На чвэрць разварочвае. Ды яшчэ дактары на дзьве чвэрці распаласуюць.

— Ага. Расьсячэньне гэта называецца. Я ведаю. Ужо чацьвёрты раз трапляе.

— Ну. Во тады паякочаш. На квартал, ня меней.

А аднекуль, са змроку, між людской гаманы прабіваецца ціхі, раздумны голас чалавека, у якога, відаць, набалела на душы, ные і патрабуе падзяліцца. Але не з усімі наўкола, а, пэўна, з адным, тым, хто зразумее і неабсьмяе, не пакпіць.

— Панімаеш, прыйшоў... А яна ля мяне ўвіваецца... Кажу, як жывеш, Глафіра?.. Так спакойна, але гляджу, мяльцешыцца ў вачах. А знаеш, людзі мне ўжо што-колечы шапнулі... Сьцерва, кажу, каму ізьмяняеш? Савецкаму байцу ізьмяняеш... Панятнае дзела, рамень ён хоць і брызэнтавы ды каляны... Ну, завязаў вешчмяшок і — на станцыю... Капітан кажа: "Ты што, Сакольнікаў, дасрочна?" Дасрочна, кажу, жалаю хутчэй врагоў біць... "Маладзец, — кажа, — патрыёт. Бярыце, таварышы, прыклад з радавога Сакольнікава".

Накінуўшы на сябе паўшубак, цераз людскія ногі да нас пералазіць Каця.

— А ну, пасунься...

— Калі ласка, сястра, — кажа Юрка і паслужліва адсоўваецца, даючы ёй месца ля сьцяны. Каця моўчкі садзіцца, захінуўшы калені палой паўшубка.

На ложку з п'яным задавальненьнем на твары асклабліваецца сержант.

— Ганс, ком!

Немец з выдрэсіраванай гатоўнасьцю ўскоквае з падлогі.

— Ты за каго? А ну, скажы! Каб усе чулі.

Палонны стараецца зразумець, але гэта яму не ўдаецца, і ён пакутліва лыпае вачыма. Сержант цярпліва растлумачвае:

— Ну, хто ты? Буржуй? Рабочы? Фашыст?

— Іх бін дойч лерэр! — урэшце здагадаўшыся, аб'яўляе немец.

Але салдаты наўрад ці разумеюць яго і няўцямна глядзяць з куткоў, з лаўкі, з падлогі. Яны пакуль што адваявалі сваё і цяпер добрыя. У вачах задаволенасьць і спакой. І хоць бялеюць у змроку забінтаваныя рукі, ногі, галовы, але тое ўспрымаецца цяпер ня як бяда, а амаль як удача, бо галоўнае — жывыя. І калі ўсё-ж баліць дзе, дык хіба ў тым віна гэтага вось ціхманага, услужлівага і нават палахлівага немца, які здаўся ў палон? Немец, відаць, гэта адчувае і спакойна глядзіць, як з кутка да яго падступае нізенькі, рабатвары, у абмотках пехацінец. Пад накінутым шынялём у яго тоўста забінтаванае плячо. Гэта, здаецца, той, што непакоіўся, а ці налілі немцу

© PDF: Kamunikat.org 2013

выпіць.

— Слухай, фрыц! А ў цябе дзеці ці ёсьцека? — пытаецца ён.

Немец няўцямна пазірае на яго.

— Ну, дзеці, разумееш? Малыя, во такія?

— Кіндэр? — здагадваецца немец і пасьпешліва адказвае: — Цвай кіндэр. Дава дзіеці...

— І ў мяне двое дзяцей! — нібы зьдзіўляецца пехацінец, і ягоны рабаваты твар зьзяе прастадушным задавальненьнем.

І тады з-пад шынялёў з кута вылазіць вялікая цёмная постаць. Не разьбіраючы, што пад нагамі, на кагось наступіўшы і хіснуўшыся, гэты чалавек кідаецца да немца.

— Брэшаш гад! Свалата ты! Ух, я цябе!..

Вялізны і нязграбны, у прамазучанай целагрэйцы, ён дрыготкімі рукамі выдзірае з кірзавай кабуры наган і шчоўкае, узводзячы курок. Немец адступае на крок, рукі яго інстынктыўна ўскідваюцца насустрач танкісту.

— Стой! — крычыць з ложка сержант.

— Ты што?! — крычу я, нязграбна ўстаючы з-пад сьцяны.

Нехта яшчэ крычыць. Побач хутчэй за мяне ўскоквае на ногі Юрка. Адною рукой ён хапае танкіста за локаць.

— Спакойна! Спакойна!

Сержант, саскочыўшы з ложка, засланяе немца.

— А ну, схавай пушку! — уладарна загадвае ён. — Ваяка!..

— Навошта-ж дзяцей гэта самае... сіраціць? — зьбянтэжана пытаецца васпаваты салдат. І тады вялікі ўзрываецца:

— Ах, дзяцей! Такую вашу матары! Ягоных дзяцей шкада! А маіх хто шкадаваць будзе?

Ён бухае кулаком у свае грудзі. На буйным касьцістым твары яго лютасьць, вусны дрыжаць, вочы закаціліся пад лоб і не абяцаюць дабра. Але ўсё-ж хлопцы ня дадуць тут яму ўчыніць забойства. За сержантам, прыкметна апанураны, стаіць немец.

— Што ты ўсхапіўся, як Гітлер? — кажа да байца сержант і кладзе руку на яго плячо. — Ты-ж рускі. Рускі, так? Ну, дык чаго-ж ты, як бандзюга, пушку настаўляеш? Ён-жа палонны...

У хаце робіцца ціха. Чуваць, як у куце стогне абпалены лётчык. Ягоны вялізны сусед яшчэ раз надзяляе немца ненавісным позіркам і неахвотна вяртаецца да таварыша. Здаецца, канфлікт ліквідаваны. Сержант, перш чым узьлезьці на ложак, лёгенька штурхае немца.

— Ня дрэйф, Гансік. Давай, траві далей...

Немец нерашуча яшчэ ступае на вальнейшае месца.

— Іх бін кайн нацы. Іх бін лянд лерэр *), — даводзіць ён пацішэлым голасам.

Я апускаюся ля сьцяны, побач садзіцца Юрка. Каця, хутаючыся ў паўшубак, кажа:

— Ня веру я яму.

— Ну, чаму? — не згаджаецца Юрка. — Бываюць і сярод іх людзі.

*) Я не фашыст. Я сельскі настаўнік.

Калі рабочыя. Ці настаўнікі.

— Гад ён, а не настаўнік.

— Чаму так?

— Так.

— Гэ! А гэта што такое? — зьдзіўляецца сержант. У ягоных руках каўпачок ад Юркавай фляжкі, у які ён наліваў суседу па ложку. Каўпачок стаіць ня крануты.

— Эй, землячок! Ты што — махлюеш?

Ён ашчадна штурхае параненага ў плячо, які яшчэ нядаўна трудна стагнаў, а цяпер і ня кратаецца.

— Эй! — сержант устрывожана прыглядаецца да яго твару. — Вось табе і на! Ён-жа "ўжо"!..

Да ложка падыходзяць санітары, устае ад сьцяны Каця. Яны доўга мацаюць у салдата пульс, ды, здаецца, той сапраўды "ўжо".

— Фу ты, халера! — ня стрымлівае прыкрасьці сержант. — І сто грамаў не дапіў, дзівак...

Санітары ў маўклівай зацятасьці нязграбна, за полы шыняля, сьцягваюць з ложка труп і, напусьціўшы сьцюжы, выносяць яго з хаты. Ім памагае немец, які потым, ня ведаючы, дзе сябе дзець, цісьнецца да парога. Але яго адразу прыкмячае сержант.

— Ганс, ком сюды! Месца ёсьць. Ну, але плакаць ня будзем. За здароўе землячка! — кажа ён і спрытна куляе каўпачок. Немец пачціва сядае на ложку.

— На здрове!

Сержант кракае ад задавальненьня і ляпае немца па плячы.

— Правільна, Ганс. Але дзе ты гэтак па-нашаму навастрыўся?

— Шпрэхэн? О, біль фаль, — сьціпла адказвае немец.

Фаль! Быццам знаёмае слова, але я ўжо не памятаю, што яно азначае, у галаве маёй усё стомлена і п'яна блытаецца, і я гукаю сябру:

— Юрка! А, Юрка!

Юрка, прысланіўшыся да сьцяны, маўчыць. Я зазіраю ў яго зацененны твар: вось табе і на — ён-жа заснуў!

працяг будзе

Леанід Дайнэка

*

Ад родных ніў пайшлі упрочкі продкі.
Іх век суровы быў і быў кароткі.
Іх вёскі лютая вайна паліла.
Застаўся нам іх край, і хлеб, і ліра.
Крані струну, бы дзень крані мінуўшы, —
Пяюць і плачуць нашых продкаў душы.
Зьвініць струна, зьвініць на поўны голас,
Як быццам плача ў ціхім полі колас.
Той плач, той сьпеў... Глухі, хто іх ня чуе.
Паміж балот яго душа начуе...
Зьвініць струна, так, як сама хацела.
І грэх на ліры той сыграць няўмела.

Сьвятой **Памяці**

БАРБАРА САЖЫЧ

адыйшла на вечны супачынак на 59-ым годзе жыцьця 21 ліпеня 1978 году ў Дэтройце. Нябожчыца нарадзілася 17 сьнежня 1919 году ў сям'і Мазураў і прыгожую Наваградчыну лічыла сваёй любімай і незаменнай Бацькаўшчынай.

Вара, як яе ўсе называлі, была адною з першых пачынальнікаў беларускага нацыянальнага жыцьця ў Дэтройце. Яе заслугі для беларускае справы ў Дэтройце, і ЗША наагул, вялікія, бо была яна палымяннаю патрыёткаю свайго народу, і любоў яе да ўсяго беларускага была магутнаю і шчыраю. Амаль ніводная беларуская грамадская або царкоўная імпрэза не адбылася без яе актыўнага ўдзелу, а таму Вара была ведамаю, шанаванаю і паважанаю жанчынаю ў Дэтройце ня толькі сярод сваіх Беларусаў, але таксама сярод людзей іншых нацыянальнасьцяў. Барбара Сажыч трывала і велічна ўвайшла ў гасторыю беларускага руху ў ЗША, і яе сьветлая постаць будзе гістарычным сьветачам для будучых беларускіх пакаленьняў у Амэрыцы.

Няхай будзе Ёй лёгкай амэрыканская зямля і вечная памяць сярод жывых!

Віктар Ракаў

МАЦІ

Дзе-б ні быў я,
На якіх дарогах,
Пелі сосны, ці шумеў прыбой, —
Чуў заўжды: гукала, як малога,
Пасядзець, пагутарыць з табой.
І штодня чакала ліст ад сына,
Пазірала з смуткам і тугой:
— Дзе ты, родны,
І які прыпынак
Зьберагае сон трывожны твой?
...Маткі, маткі,
Радасьць, боль і страты —
Іх вы пераносіце бяз слоў:
Са сьлязьмі праводзіце вы з хаты,
Са сьлязьмі частуеце сыноў.
Ды няма, відаць, на ўсёй планэце
У шматлікіх мовах слоў такіх,
Каб маглі суцешыць матак дзеці
Так,
Як маткі суцяшаюць іх.

Я. Колас

БЕЛАРУСАМ

Ўстаньце, хлопцы, ўстаньце, браткі!
Устань ты, наша старана!
Ужо глядзіць к нам на палаткі
Жыцьця новага вясна.

Ці ж мы, хлопцы, рук ня маем?
Ці ж нам сілы Бог ня даў?
Ці ж над родным нашым краем
Промень волі ня блішчаў?

Выйдзем разам да работы,
Дружна станем, як сьцяна.
І прачнецца ад дрымоты
З намі наша старана!

Генадзь БУРАУКІН

БЕЛАРУСІ

У любві да цябе я ня раз буду клясьціся.
Не таму, каб ты помніла клятву маю.
Проста, дзе ні пабуду —
ў Смаргоні ці ў Клясьціцах, —
Я ўсё болей цябе пазнаю.
Пазнаю цябе юнаю і старажытнаю,
У сузор'ях агнёў і ў паводках бяроз.
Колькі раз кожным нэрвам сваім, кожнай жылкаю
Пэражыў я твой мужны і велічны лёс!
Колькі вызнаў і вынес ты, краю мой мілы!..
І сягоньня ўспамін твае грудзі пячэ,
Дзе пустыя акопы — як старыя магілы,
Што сябры закапаць не пасьпелі яшчэ.
У нябыт і нядоля і ворагі рынулі...
І цяпер прыгажэй, даражэй удвая
Ты стаіш, Беларусь, завадская, зубрыная...
Я — пясчынка твая.
Я — крывінка твая.

ЛЮДЗІ ДОБРАЕ ВОЛІ.

"Беларускі Сьвет" атрымаў наступныя грашовыя ахвяры:

Сп. Вітаўт Кіпель	— $20.00
Сп. Паўлюк Пашкевіч	— $20.00
Сп. Сяргей Карніловіч	— $15.00
Сп. Янка Бруцкі	— $5.00

Вялікае Вам ДЗЯКУЙ!

*) Гэтыя ахвяры ўключаюць таксама грошы выручаныя з прадажы часапісу "Беларускі Сьвет".

Пімен Панчанка

— * —

Нешта пройдзена,
Нешта знойдзена,
Прыгалублена,
Потым згублена.
А найлепшае ня збываецца,
А найгоршае не забываецца.
І толькі родныя лясы
Знаходзяць нас ва ўсе часы.
І зоркі аганёк
Надзею шле здалёк
І абяцае шмат дарог,
Расчараваньняў і трывог.
Ты толькі раз з дарогі збоч —
Паселіцца у сэрцы ноч.
Ад праўды раз адкруцішся —
Няпраўдаю атруцішся.
Трэ берагчы нам праўду слоў,
Як бор сваіх дзятлоў,
Як удава апошняе
Сваё дзіця...
І даражу я кожнаю
Расінкаю жыцьця.

Люба Тарасюк

БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Лёс не адзін табой абагрэты,
Мова-сялянка і мова паэтаў.
Дзякуй табе, мая сьветлая,
За долю песьні прыветнай.
Гукам шчасьлівым і ласкавым
Ці нясуцішнаю скрухаю
Я цябе, мая ластаўка,
Не адрываюся-слухаю...
Сілу сваю выпроствала
Ты з-пад чарноты вязкай.
Дыхае слова простае
Сьвежасьцю праславянскай.
Сьціплая, ды ня кволая —
Гордаю быць умела.
Вечна балючым полымем
Хатынь твая палымнела...
Стала ты мне ня страчаным
І на мяжы пакаленьняў
Багаслаўленьнем матчыным,
Бацькаўшчыны сумленьнем.

Я. Колас

У ГЛЫБІ ПАЛЕСЬСЯ

НА БАЦЬКАЎШЧЫНЕ

працяг

X

Усё гэтае лета Лабановіч жыў дома. Нельга сказаць, каб яму было вельмі добра. Няпрыемна перш за ўсё было адчуваньне, што ён тут не такі, як усе, і што на яго ў доме пазіралі, як на чалавека іншага кругу. І як ён ні стараўся сьцерці ўсякія граніцы паміж сабою і роднымі і цалкам зьліцца з імі, жыць так, як жывуць і яны, яму гэта ніяк не ўдавалася, бо самі-ж родныя падтрымлівалі гэтыя граніцы. Калі ён уставаў разам з усімі, каб узяцца за якую-небудзь работу, дык дзядзька або маці заўважалі, што ён мог-бы паспаць і даўжэй, і не яго ўжо справа цягнуць гарапашніцкую лямку простых людзей.

— А хіба-ж я крывы? — пытаў Лабановіч.

— Крывы ня крывы, а раўняцца з намі табе няма чаго. Ня на тое-ж ты вучыўся, каб капацца ў гэтым сьмецьці і брудзе.

А маці старалася і яду гатаваць госьцю лепшую, не зважаючы на яго пратэсты. Браты і сёстры таксама трымаліся здалёк ад яго, як-бы чужаліся, таілі ад яго сваё жыцьцё, свае патрэбы, і ён, нарэшце, пагадзіўся з роляю адгароджанага ад сям'і чалавека, што нейк рабілася само сабою натуральным парадкам. У сваю чаргу і Андрэй замыкаўся ў сабе. Адзін толькі Якуб быў з ім за панібрата і знаёміў яго з колам сваіх інтарэсаў, сваіх забавак і свайго дзіцячага жыцьця, забаўляючы брата нясьціханым шчэбетам.

Першыя часы побыту дома Лабановіч хадзіў па полі, што яны арандавалі ад скарбу, аглядаў засевы збожжа. Ён радаваўся, калі бачыў шнуры добрай збажыны ці бульбы і не згаджаўся з тою ацэнкаю іх, што рабілася дома, бо і ў мацеры і ў дзядзькі Марціна, як здавалася яму, заўважалася нахіленьне зьніжаць сапраўдны стан рэчаў.

Недалёка ад хаты была нізкая балоціна, дзе расла дзікая трава. Карысьці з яе ня было амаль ніякай, бо ні да пашы, ні да сенакосу яна не надавалася: трудна было туды даступіцца. Між полем і балоцінаю рос густы алешнік, раскінуўшыся па купінах, дзе пракідалася маліна і смародзіна. У ценю гэтага алешніку было вільготна. Чорная, як дзёгаць, гразь выглядала з-за высокага куп'я.

"А што, каб гэтай гразі нацягаць на поле", — думаў, ходзячы тут, Лабановіч. — Поле-ж пустое: капарні нагою — і жоўтага пяску дастанеш. Трэба будзе параіцца з дзядзькам Марцінам".

Ён пачаў меркаваць, як-бы можна было палепшыць зямлю. Сілы малавата, а перакапаць-бы зямлю на перавал ды навазіць у канаўкі гразі з алешніку, напэўна зямля паправілася-б, і расло-б тут збожжа, як лес.

Мысьлі Лабановіча пайшлі далей у гэтым кірунку. Яго яшчэ невялікае жыцьцёвае дасьведчаньне казала яму аб нядбайнасьці людской, аб закаранеласьці форм людскога жыцьця.

Вось хоць-бы і тутэйшы народ: бедны, ледзь-ледзь зводзіць канцы з канцамі, таўчэцца, кідаецца ў розныя бакі, шукаючы аддушыны, мала хто знаходзіць яе. Зямлі мала, зямля неўраджайная, голы пясок. Усе-ж лепшыя землі належаць да скарбу. Адчуваецца вострая патрэба ў зямлі, а народ множыцца. Чым-жа можна палепшыць яго дабрабыт? Каб людзі грамадою пасталі на работу, яны-б асушылі балоты, пазносілі-б пяскі з палёў, а балотны гной і яго ўраджайны грунт перанесьлі-б на пясчанае поле — хапіла-б і хлеба, і сенажаці.

З рэальнага грунту разважаньня Лабановіч паволі зьехаў у павабны край прыгожых мараў. Ён бачыў сябе ў ролі чалавека, які здолеў заклікаць грамаду на новую дружную работу. Грамада асушае балоты, стварае новыя землі, праводзіць дарогі, абсаджвае іх фруктовымі дрэвамі, будуе масты, будуе новыя дамы і пачынае жыць шчасьліва і багата.

Аглядаючы двор і гаспадарскую надобу, Андрэй спыніўся каля хлява: пад страхою ляжалі тры тоўстыя кавалкі чорнага дубу. Яшчэ летась, купаючыся, напаткаў ён выпадкам гэты дуб у пяску на дне Нёмана. Пачаў тупаць каля яго, зацікавіўся знаходкаю. Прынёс рыдлёўку, стаў адкопваць. Работа пасувалася борзда, вада сама адносіла ўзварушаны пясок, і цела старога волата ўсё больш і больш выступала з зямлі. Чорны, як вугаль, тоўсты, роўны, гладкі дубовы стаўбур ляжаў упоперак ракі. Камель далёка ўваходзіў у высокі бераг, і адкапаць там яго было вельмі цяжка. Лабановіч з захапленьнем увіхаўся. Ён адчуваў тады нават нейкую радасьць, выкопваючы на сьвет гэтага невядома калі пахаванага нябожчыка. І напэўна доўгі-доўгі час ляжаў ён на дне, бо ніхто не памятае, калі тут расьлі дубы — ніякіх сьлядоў ад іх не захавалі часы. Калі ўвесь стаўбур быў адкапаны, прынесьлі пілу. Дзядзька Марцін таксама зацікавіўся дубам, і ўдвух пачалі яны даставаць яго. Дастаць цалкам ім было ня пад сілу, прышлося пілаваць на тры часьці. Набрынялы вадою, ён лёгка, як морква, паддаваўся пілоўцы. Разрэзаныя кавалкі выкацілі на бераг, дзе яны прасохлі і сталі цьвёрдыя, як косьць.

І гэтыя тры таўшчэзныя кавалкі чорнага дубу, роўныя, гладкія, бяз ніводнага сучка, ляжаць пад страхою бяз ніякай карысьці, не знаходзяць ужываньня, нягледзячы на сваю высокую вартасьць. Ад сонца і ветру яны пакалоліся, парыжэлі. І трохі крыўдна зрабілася цяпер Лабановічу, што дзядзька Марцін не паклапаціўся папілаваць на дошкі і скарыстаць гэты дарагі матэрыял. Ня дубу шкада было яму, а крыўда брала, што не выкарыстоўваецца тое багацьце, якое ляжыць каля нас, а мы ня ўмеем даць яму належнага ходу.

— Нічога з іх ужо ня будзе, брат. Пакалоліся падлы, прыдзецца папілаваць на дровы.

Такі прысуд вынес цяпер гэтым дубовым кавалкам дзядзька Мар-

цін і як-бы ў апраўданьне дадаў:

— Нам трэба было палажыць іх наўперад у гумно ды прыкрыць саломкаю, каб яны высахлі павольненька — тады і не пакалоліся-б.

Праект-жа пляменьніка — падвезьці чорнай зямлі з алешніку на поле — дзядзька прызнаў вартым увагі, можа, проста, каб не пакрыўдзіць "настаўніка". Але... тут знайшлося сваё "але". Па-першае, на гэтую справу патрабуецца многа сілы, часу і працы. Ды гэта яшчэ нічога, можна было-б спрабаваць. Другая, самая важная прычына перашкаджала такой рабоце: зямля была ня іх, а арандаваная. Невядома, што будзе далей з арэндаю, бо скарб хоча пусьціць гэтую зямлю на замену з сялянамі на канцы вясковых шнуроў, якія падыходзяць або ўкліняюцца ў скарбовы лес, каб такім чынам акругліць княжацкія ўладаньні.

— Жывеш вось так з дня на дзень і нічога пэўнага ня ведаеш. Можа, яшчэ скажуць зносіць адгэтуль будынкі. Тады хоць вазьмі ды падпалі іх, а сам надзявай торбу ды ідзі жабраваць. Няма, брат, простаму чалавеку ні волі, ні разгону. Іх сіла і іх права. Служыў, служыў бацька ўвесь век, а памёр — сям'я куды хочаш дзявайся... І калі ім, халерам, канец той будзе? І ці будзе? Пачалася-б вайна ці якое ліха, можа-б людзям палёгка ці ня была-б.

Жаліўся дзядзька Марцін, што ўсюды ўціск пачаўся. Куды ні кінься, усё ў панскія рукі пападзеш. Сьвет яны ўвесь загарадзілі, а за простага чалавека ніхто не заступіцца.

Цяжка было слухаць гэтыя жальбы, бо ў іх была голая і горкая праўда. І як пагадзіць гэта ўсё з тым, што ўбівалася ў іх галовы ў сэмінарыі? Вучылі-ж там, дзяўблі на кожным кроку, як апякуецца царскі ўрад, царскае начальства і сам цар аб народзе, як гэты народ любіць свайго бацьку-цара, як ён заўсёды знаходзіць у яго і ласку і міласьць. "Бог на небе, цар на зямлі" — вось тыя кіты, на якіх стаіць сьвет. І гэтыя-ж ідэі праводзіў праз школу і ён, Лабановіч. Скуль-жа такая няўвязка "навукі" і жыцьця?

Лабановіч прыпамінае слова сацыяліст. Ён першы раз чуў яго ў сэмінарыі ад аднаго прыяцеля з Навагрудчыны. Гаварылася яно ціха, шэптам, а самы-ж сэнс яго агортваўся нейкаю таямнічасьцю, не выклікаючы рэальнага значэньня: гэта проста той прапашчы чалавек, які асьмельваецца нядобра думаць пра цара, пра цяперашні парадак.

Так праходзілі першыя дні дома. Лабановіч нікуды не хадзіў, снаваў па дварэ, па полі, часамі выбіраўся ў лес у свае знаёмыя абходы, дзе ў грыбныя часы так любіў зьбіраць грыбы, але цяпер іх яшчэ ня было. Хадзіў ён, хадзілі з ім і думкі яго, і яго мары, і ўспаміны. Спакой і цішыня лясная так хіляць да такога думаньня. І ў гэтай адзіноце-глушы неадступна хадзіў з ім і вобраз Ядвісі, чысты, недасяжны і бясконца мілы і дарагі. І дзе яна цяпер? Ці ўспамінае яго? І чаму ўсё-ж-такі нічога не напісала, не сказала яму, куды паедзе? Няўжо яна ня хоча знаць аб ім нічога? А можа, там у Хатовічах, у воласьці ёсьць пісьмо ад яе. Ён напіша туды. Як добра, што

такая думка прыйшла ў галаву. І ў сэрцы абуджаецца надзея, што ліст напэўна ёсьць там. Прыйшоўшы з лесу, ён піша да Дубейкі і просіць, каб усякая почта перасылалася яму сюды. З гэтым лістом ідзе ён у Панямонь. Якраз і другую справу можна зрабіць — камэрцыю з Гэсалем. З Панямоні вярнуўся ён значна павесялеўшым і падвесяліў у значнай меры сваіх родных, бо дваццаць рублёў грошы для іх не малыя.

Асталяваўшыся, Лабановіч увайшоў у каляіну дамашняга жыцьця. Чытаў, аднаўляў у памяці навуку, набываў новыя веды. Часам надвячоркамі хадзіў у Мікуцічы, каб пабыць у кампаніі сваіх прыяцеляў, а летам іх тут ніколі не бракавала.

Мікуцічы — сяло вялікае, вядомае ва ўсёй акрузе. Стаіць на пясках каля Нёмана. Народ тут бедны, малазямельны. Жыць з гаспадаркі трудна, і мікуцічане перабіваюцца заработкамі. Але гэтых заработкаў мала. Зімою возяць калоды, вясною і летам ходзяць на сплаў — на згоны і на плыты. Жанкі і дзяўчаты зьбіраюць летам ягады і грыбы і гэтым трохі падзарабляюць на дамашні абыходак, а моладзь расходзіцца па сьвеце, каб выбіцца ў людзі, знайсьці сабе кусок хлеба і бацькоў падтрымаць. Выб'ецца адзін, за ім цягнецца другі, памагаюць адзін другому. Чыгунка, тэлеграф, почта, школы розных кірункаў, пачынаючы настаўніцкімі сэмінарыямі і канчаючы вышэйшаю школаю, маюць сваіх прадстаўнікоў з Мікуціч. Такім парадкам, Мікуцічы маюць сваю інтэлігэнцыю, пераважная большасьць якой прыходзіцца на настаўніцтва, і гэтая група найболей цесна зьвязалася з родным сялом.

Як толькі канчалася работа ў школах, настаўнікі зьязджаліся на лета да бацькоў. Гэта ўвайшло нейк у традыцыю, дый дома пражыць танней, можна было не чапаць пэнсыі за летнія месяцы, перабіцца на дамашнім хлебе і на бацькоўскім крупніку. У цяньку гумнаў і адрынак знаходзілі яны супакой душы і адпачынак целу. Хто рыхтаваўся ў настаўніцкія інстытуты, хто ўзбройваўся філасофіяй жыцьця, хто лавіў рыбу на ўлоньні прыроды, хто ўходжваўся каля гаспадаркі, памагаючы бацькам, а хто проста біў бібікі. Але ў гарачы час сенакосу і жніва высыпалі яны ўсе на луг, на поле, і толькі ўжо самыя важныя і салідныя, прасякнутыя 'панскім духам', упарта сядзелі пад сваімі стрэхамі. А калі хто і выходзіў у крытычны момант вязаць ячмень, то ня іначай, як у рукавічках, даючы гэтым багатую страву для жартаў вясёлым мікуцічанам.

Вечарамі, калі спадала дзённая гарачыня, выходзілі настаўнікі халадком на шпацыр, хадзілі па вуліцах, а часамі зьбіраліся ў каго і ладзілі выпіўку. А некаторыя цішком наведваліся ў каморы і сенечкі, дзе мелі свае рэзыдэнцыі абранніцы іх сэрца. Такіх "абранніц" называлі ў Мікуцічах "панскмі" дзяўчатамі, і гэты парадак рэчаў быў тут законным і натуральным. Але трудна было ступіць крок па лініі каханьня, каб ня стаўся ён вядомы назаўтра ўсім у Мікуцічах.

Сярод настаўніцтва былі свае групы, якія складаліся на грунце тых ці іншых інтарэсаў. Настаўнікі болей сталыя, што ўжо мелі пэў-

ную жыцьцёвую практыку і працавалі па колькі гадоў, трымаліся свае кампаніі і на маладых глядзелі трохі звысоку, як людзі больш дасьведчаныя, больш разьвітыя і больш заможныя, калі толькі заможнасьць наогул можна прылажыць да вясковага настаўніцтва.

Маладыя-ж настаўнікі лічылі сваім абавязкам сяды-тады зайсьці да сваіх калегаў, пагаварыць з імі, а часамі паспрачацца і паказаць ім, што і яны ня лыкам шытыя і казённую кашу не дарма елі. А ў Мікуцічах сьцяг навукі і годнасьць разьвітага чалавека трымаліся высока сярод настаўніцтва.

Першая пазыцыя, якую заваёўвала моладзь у сваім змаганьні за права называцца разьвітымі людзьмі, звычайна было супраціўленьне рэлігі і Богу. Можа, у гэтым выяўляўся пратэст супраць сэмінарска- сьвятарскага выхаваньня і славянскіх тэкстаў Філарэта, але хто ня чытаў Бокля, Дарвіна і Дрэпэра, той проста лічыўся невукам, чалавекам, які нічога ня ведае і з якім няма аб чым гутарыць. Мікуцкія гумны і адрынкі былі школамі вольнадумства.

З адрынак вольнадумства пераходзіла і пад стрэхі сялянскіх хат. Сталыя людзі наўперад з дакорам ківалі галовамі, калі прачувалі аб якой-небудзь вольнадумскай штучцы таго ці іншага настаўніка.

— Чаму-ж яны дзяцей навучаць, калі самі робяць нямаведама што?

XI

Каля самага сяла, падмываючы вуліцы, цячэ Нёман. Разложыстыя круглаверхія вербы, узьняўшы над вадою карэньне, абступаюць адхонны пясчаны бераг. На мікуцкіх вуліцах — сыпучы пясок. Гразі тут амаль ня бывае ніколі, але калі падымаецца вецер, дык цэлыя воблакі пылу стаяць у паветры.

Шумна і гучна ўлетку на беразе Нёмана. Зранку і да самага вечара галышамі качаюцца тут дзеці, то ў пяску, то ў вадзе. Сотнямі гукаў разносіцца над ракою плясканьне пранікаў. Падаткнуўшы спадніцы і агаліўшы лыткі, выбіваюць палотны жанкі і дзяўчаты, беляць іх, рассьцілаюць на беразе. У гэтым месцы Нёман мелкі і шырокі. І езьдзяць, і ходзяць, і жывёлу ганяюць уброд. Цалюткі дзень снуюць тут людзі — старыя і малыя, хто за Нёман, хто з-за Нёмана. Перайсьці-ж уброд раку летам — адна асалода. І калі ў мужчын ёсьць яшчэ сякі-такі клопат — падкасацца або скінуць нагавіцы, калі вада прыбудзе, дык жанчыны ў гэтых адносінах зусім шчасьлівы народ. Падымуцца на хаду, колькі трэба, і храбра рушацца ўброд, не зважаючы, ці ёсьць тут хто, ці не, глядзяць на іх, ці не глядзяць. Часамі-ж некаторыя сьмелыя і рызыкоўныя асобы, асабліва, калі на беразе ёсьць гледачы, сумыслу нарыхтуюцца брысьці так, як-бы тут вельмі глыбока і можна падумаць, што вада зойме па самыя пахі, хоць вышэй калена яна не даходзіць. Бывала і жартамі перакінуцца ў такіх выпадках па сутнасьці справы, а часам які-небудзь Гілерык, чалавек сталых год, і заўвагу зробіць, выняўшы люльку з зубоў: “Апусьціла-б хоць ніжэй спадніцу”, — а сам пры гэтым сарамліва ўбок адвернецца. А калі яго закраналі сьмехам, то каб у даўгу ня быць, так адзавецца:

— Пацягнуць-бы бясстыдніцу цыбуком, то шанавалася-б. Казырыцца чорт ведае чым!

Па той бок Нёмана лугі ідуць, а за лугамі — лес і поле. Вярсты дзьве будзе да поля. Ляжыць чорная грэбля ўпоперак лугу, адным канцом да ракі даходзіць, другім — у поле ўпіраецца. Вось гэта грэбля — бяда і гора мікуціцкае. Пакуль праедзеш яе — духі вытрасеш і кішкі збоўтаеш, а ў мокрае лета і каня ўгрузіш, і сам, як д'ябал, у гразі выкачаешся. І снасьць ламалі тут, і жывёлу калечылі. Паганая грэбля, каб яе людзі ня зналі, так-жа ўелася яна ў косьці.

Колісь тут, як расказваюць старыя людзі, праўда, самі яны ня помняць, быў мост. І цяпер яшчэ сям-там па баках грэблі засталіся рэшткі паляў, і тырчаць яны з гразі, як згніўшыя зубы ў сківіцы. Мост гэты быў зьнішчаны ў часе Швэдскага Паленьня. Жыве яшчэ ў памяці людзей вайна са швэдамі. Нават імя сваё мае ў вуснах народа — Швэдскае Паленьне. Вось і спалілі тады швэды мост. Вялікія бойкі адбываліся тут. А над самым Нёманам, вышэй трохі сяла, ёсьць курган-магіла. Размывае рака грудзі гэтай невядомай магілы, вымывае чалавечыя чарапы і старасьвецкую зброю. І перадаюць мацяркі сваім дзецям аб гэтай страшнай часіне Швэдскага Паленьня. Многа тады народу пабіта было, а будынкі папалілі. Людзі па лясах туляліся. І кідаліся швэды на хітрыкі. Гукалі ў лесе:

— Тацяна, Мар'яна! Выходзьце з лесу: швэды дадому паехалі.

І калі хто выходзіў на голас, таго забіралі і забівалі.

Тады і жывёла амаль уся перавялася. У Мікуцічах застаўся адзін толькі бык, а ў Сьверынаве — карова. Сабралі гэтую пару людзі потым і аралі на ёй. Але, нарэшце, пакараў Бог швэдаў за зьдзекі над людзьмі — асьляпіў іх, і зьбіраючыся ехаць верхам, яны садзіліся тварам да конскага заду. Тады іх пабілі.

Такая легенда зьвязвалася з грэбляю і з даўнейшым мастом, што быў на месцы яе.

Крайнім будынкам ад Нёмана супраць броду была старая карчма на высозным падмурку. Калісь гэта быў вір сялянскага жыцьця, і не адна мікуціцкая душа захлынулася ў ім. З таго часу, як увялі манапольку, карчма заняпала, а потым згарэла. Але па старой прывычцы зьбіраўся тут народ, як на старадаўняе веча, дзе вырашаліся сялянскія справы і разважалі аб розных пытаньнях мікуціцкага побыту.

Мікуцічане — народ грамадскі, любяць пагутарыць аб розных розная́сьцях: аб замежнай палітыцы, аб вайне, аб заработках, аб цяжкасьцях жыцьця, аб тым, што нешта на сьвеце робіцца і нешта гатуецца і што павінна нешта адбыцца, бо далей так жыць нельга. Прагавіта прыслухоўваліся да розных чутак, часамі выдумлялі іх і на гэтай аснове ствaралі такія рэчы, што самі пачыналі палохацца іх, а потым самі-ж дапякалі сябе сьмехам. Стаіць, бывала, грамада, а перад ёю за Нёманам, як нейкая гадзюка, ляжыць праклятая чорная грэбля, дыхнуць вольна не дае. Многа было аб ёй гутарак і сварак, калі справа заходзіла аб тым, каб яе паправіць. Бывала, так-сяк і зьбяруцца і падправяць сям-там, але такая рапарацыя мала давала

© PDF: Kamunikat.org 2013

карысьці, і грэбля як была, так і заставалася іх бядою.

Праўда, не заўсёды грэбля з аднакаю сілай бунтавала сялянскія душы. Часамі аб ёй зусім нават забывалі, і толькі ў часе касьбы і жніва, калі трэба было езьдзіць з вазамі, аб ёй думалі, яе праклінялі, з-за яе сварыліся. Жыла гэта грэбля і ў думках грамады і паасобных членаў яе. Жыла, як стрэмка ў целе.

Лабановіч ня раз чуў размовы аб грэблі і скаргі на яе як з боку дзядзькі Марціна, так і з боку грамады. Ня раз і сам хадзіў па ёй пехатою і езьдзіў. Ня раз перадрыжаў ён тут, вязучы снапы ці сена, каб не абярнуцца з возам. У яго памяці абуджаліся легенда і розныя пабаюшкі, створаныя напалоханай фантазыяй цёмнага чалавека. Было на ёй, казалі, і страшнае месца, адкуль часамі выбягаў нехта ў чырвоным, з пугаю ў руках і шалёстаў па вушах таго, хто позна ехаў з поля.

Дзіўным здавалася Лабановічу, што такое вялікае сяло, як Мікуцічы, ня можа справіцца з грэбляю. Ну, што-б значыла сялянам адвесьці, ну, тыдзень — два часу, каб адвінуцца і збыць гэтую злыбеду? Няўжо так цяжка грамадою выкапаць абапал грэблі канавы, падвезьці пяску і каменьня, падняць яе, насыпаць, зараўняць, утрамбаваць. Пяску-ж, куды ні павярніся, цэлыя горы. Каменьнем завалены межы. Цэлыя рэчкі каменьняў, паскіданых з поля, цягнуцца побач дарогі. І рабочых рук стае, і матэрыял пад рукамі, няма толькі такой рукі, што паставіла-б сяло на грамадскую работу.

І вось гэтым летам, калі ў галаве Лабановіча сьпелі розныя праекты палепшыць людское жыцьцё, падняў ён раз пытаньне аб грэблі сярод настаўнікаў свайго сяла. Чалавек з дзесяць сабралася ў гумне Іванка Перагуда. Сам Іванок ляжаў у сваім логаве, зьмяўшы нагамі даматканую коўдру і зьбіўшы падушку ў нейкі брудны камяк. Валасы яго, даўно ня стрыжаныя, ускудлачыліся і, як купіна, ляжалі на падушцы. Настаўнікі разьмясьціліся дзе папала. Каля пасьцелі стаяў кволенькі столік, на ім было некалькі кніг, пустая папяровая скрынка ад гільз ды пара акуркаў.

Іванок Перагуд карыстаўся славаю дзівака і філосафа. Асноўная формула яго філасофіі казала: “Плюй на ўсё і шануй сваё здароўе”. Праўда, у яго было многа напускнога, і ён трохі фарсіў сваім дзівацтвам. Наогул-жа быў добрым работнікам у школе і вясёлым чалавекам у кампаніі.

Сышліся тут розныя групы настаўнікаў. Старэйшыя вялі рэй, а маладыя толькі прыслухоўваліся ды падавалі рэплікі.

— І вось што цікава, і гэта трэба адзначыць, хлопцы, — гаварыў Міхась Лабада, настаўнік з пяцігадовым стажам: — Сярод нашых мікуцічан ніводнага злодзея няма.

Настаўнікі былі прыемна зьдзіўлены. І праўда няма тут злодзея.

— Гэта, братцы, варта таго, каб залатымі літарамі занесьці ў гісторыю нашага сяла, — азваўся прыяцель Лабады, Ігнат Курган.

— Так, гэта рэдкасьць, — загулі галасы.

— Бо тут і ўкрасьці няма чаго, і мікуціцкая галота няздольна вы-

гадаваць злодзея, — азваўся са свайго логава Іванок.

Усе засьмяяліся.

— Не, брат, стой! — з жартам выступіў Садовіч, — а Язэп Малюк...

— О ты чорт! — нібы напусьціўся на яго Курган, — абедню псуеш. Ды што Язэп? Ён тут ня жыве і ніводнага цьвічка ня ўкраў і, такім парадкам, не парушае агульнай чэснасьці нашага сяла.

— Праўда! — падхапілі настаўнікі.

Язэп Малюк зьяўляўся ў Мікуцічах разы са два, а цяпер аб ім ніякіх чутак ня было.

— Я вам раскажу пра Язэпа, — сказаў Курган. — Як быў ён тут апошні раз, паехаў з нашымі мікуцічанамі ў Панямонь. А ён чалавек спрытны, адзеты на гарадскі лад, манеры ў яго, як у пана. "Чый-жа гэта такі?" — дзівяцца людзі. "А гэта наш — мікуціцкі", — адказваюць мікуцічане. Рады яны, што іх чалавек такі спрытны. Аж праз некалькі хвілін злавілі Язэпа на кражы. Вядуць. "Хто-ж гэта такі? Чый ён?" — пытаюцца людзі. Нашы мікуцічане адказваюць: "А чорт яго ведае, чый ён там".

Калі гутарка скіравалася на сяло, Лабановіч улучыў момант, каб перавесьці размову на грэблю.

— Ведаеце, хлопцы, што? Вот мы тут успамінаем усякія, праўда, вельмі цікавыя драбніцы. А варта было-б грэблю наладзіць. Усім яна ў косьці ўелася і ўсе адчуваюць, што яе трэба наладзіць, так наладзіць, каб перастала быць стрэмкаю ў жыцьці сяла... Давайце паднімем народ на работу!

Ён хацеў сказаць болей, што зрабіць добрую грэблю зусім ня цяжка пры дружнай рабоце грамады, але трохі саромеўся старэйшых таварышаў і адчуваў сябе ў іх кампаніі ня вельмі ўпэўнена.

— Ты што-ж? Хочаш быць Обэрлейнам? — запытаў яго Лабада.

— Не мяшайся ў жыцьцё, — заўважыў з бярлогу Іванок, — няхай яно ідзе, як ідзе. Плюй на ўсё і шануй сваё здароўе.

— Тут, брат, трэба ўмяшаньне начальства, наказ строгі і сур'ёзны, а цябе ніхто не паслухае, — дадаў Курган.

— Распанелі вы і ня хочаце пальцам паварушыць, каб зрабіць добрую справу, — жартам адказаў Лабановіч і сьціх.

Гутарка павялася на іншыя тэмы, але яму было як-бы трохі крыўдна за сваё выступленьне. Ну, што-ж? Ён зробіць гэта і бяз іх. Болей ён не чапаў ужо гэтага пытаньня, бо відаць было, што ніхто не прыдаваў тут сур'ёзнага значэньня таму праекту, з якім ён так няўдала высунуўся.

Кожны, хто хацеў-бы пагутарыць з мікуцічанамі, заўсёды знойдзе сярод іх уважных слухачоў, асабліва ў сьвяточны дзень і ў пагоду. Падсядзь толькі да двух-трох чалавек на прызьбе, толькі расчыні рот і скажы некалькі слоў, як зараз-жа каля цябе пачнуць зьбірацца людзі, і праз паўгадзіны іх назьбіраецца не адна сотня. Вось і на гэты раз каля хаты дзядзькі Базыля, на горцы, адкуль так добра відаць і брод і грэбля за Нёманам, сабраліся мікуціцкія сяляне. Між імі быў і Лабановіч. Гутарка зачалася з Палесься. Лабановіч

расказаў некалькі сьмешных здарэньняў з цельшынскага жыцьця, як палешукі сьвята згубілі і як яны прычашчаліся пасьля споведзі.

Мікуцічане слухалі і сьмяяліся.

— Дык яны, падлы, дзікія, — заўважыў дзядзька Сымон: — Я раз бачыў іх. У Нясьвіжы лесьніка-палешука сустрэў. Валасы доўгія, бы ў папа. Узялі яго ды агалілі, як калена. Ото-ж ён гараваў! Хапаўся за галаву і ўсё казаў: "Што-ж мне зробілы? Як-жа я покажуса на родыму? Скажуць — таўкач та і ўсэ".

— Але паміж імі і, скажам, намі, мікуцічанамі, ёсьць многа падобнага і агульнага, — заступіўся Лабановіч за палешукоў.

— У чым-жа? — пацікавіўся дзядзька Яхім.

— А вось у чым. Там, у Цельшыне, страшна гразі многа, ня вылезьці, праз вуліцу нельга перайсьці ў мокрае надвор'е. Двары-ж і вуліцы бярвеньнем завалены. І нікому ў галаву ня прыйдзе палажыць кладку каля хаты. Гаварыў я з імі аб гэтым ня раз, а яны хоць-бы што. "А, — кажуць, — мы ўжо да гэтага прывыклі, спрадвеку так у нас вядзецца". А вы-ж паглядзіце — бачыце? — Лабановіч паказаў на грэблю, — ці ня тое самае?

— Верна, брат, — чуюцца галасы.

— Дык яна, падла, вялікая! Гэта-ж ня тое, што бервяно выкаціць з двара на вуліцу, каб палажыць кладку, — апраўдваецца дзядзька Сымон, ня хочучы, відаць, у адзін рад з палешукамі стаць.

— Але праехаць з возам па грэблі гэта ня тое, што прайсьці пешкам па гразкай вуліцы.

— Што казаць! Вось дзе сядзіць яна, гэтая грэбля. — Дзядзька Базыль паказвае на горла.

— Вось я сумыслу і пачаў з палешукоў, каб пагаварыць аб грэблі. Па праўдзе, як гэта вы цярпіце да гэтага часу такое ліха, як наша грэбля? Такое вялікае сяло, столькі рук, столькі сілы! Кінуліся-б гуртам — хто пяску падвёз-бы, хто камянёў, — імі поле, дарогі завалены, — хто выйшаў-бы з рыдлёўкаю, хто з сякераю... Тыдзень часу, і грэбля была-б, як яечка.

— Каб-жа гэта дружна ўзяліся, — гудзе голас.

— Гэта, брат, ня так лёгка, — выступіў стары Сёмка, краснабай і заядлы курэц. Ён так прапах сосам, што яго можна было за паўвярсты носам зьнюхаць.

— Зрабі ты найлепшую грэблю, а выльецца вясною вада і сапрэ яе к чортавай матары.

Тут падняўся шум. Некаторыя стаялі за тое, што грэблю можна зрабіць вечную. Уся бяда ў тым, што народ на работу не падымеш, бо нядбайны. Другія даводзілі, што з гэтае грэблі толку ня будзе. Тут мост рабіць трэба, лес вазіць, майстроў ставіць. Часамі завязвалася паміж некаторымі сварка: вось, напрыклад, Сьцяцок — колькі працаваў на грэблі, а Гаронім туляўся, як сабака ад мух.

— Вы ніколі і не браліся дружна, грамадою, і ня ведаеце, якая вы сіла ў дружнай грамадзе. Хто-ж за вас рабіць будзе? І для каго вы будзеце рабіць?

© PDF: Kamunikat.org 2013

— Мы гэта, брат, ведаем, ды вось рады ня можам даць. Калі-б прыехаў прыстаў з бізуном ды даў перцу, то паставіў-бы ўсіх на работу, — кажа стары Гілёрык.

Мікуцічане гудуць. Выплываюць розныя крыўды, непаразуменьні, успамінаюцца старыя прарэхі сялянскага жыцьця, аб грэблі перастаюць зусім гаварыць.

Некаторы час Лабановіч і ў сяле не паказваўся, бо нейк прыкра было слухаць насьмешкі сяброў.

працяг будзе.

ГУМАР

— Чаго ты крывішся і заплюшчваеш вочы калі п'еш гарэлку? спыталася жонка свайго мужа.

— А ты ўжо забылася як я кляўся, што і вокам на яе ня гляну.

— ● —

— Чаго гэта людзі родзяцца то чорныя, то белыя?

— Бо адны родзяцца ўдзень, а другія ўночы.

— Рудыя, калі родзяцца?

— Таксама ўдзень, толькі тады, як сонца моцна паліць.

— * —

— Колькі чалавек працуе ў вашым бюро?

— Пяць з кіраўніком.

— А без кіраўніка?

— Ніхто не працуе.

— ● —

— Я вас прасіў віна і вады. Віно ёсьць, а дзе вада?

— А вада ў віне.

— * —

— Коля, скажы, як ты падзяліў-бы адзін яблык, калі-б да цябе прыйшло 5 тваіх сяброў.

— Я пачакаў-бы аж яны пойдуць і тады сам зьеў-бы.

— ● —

— Але-ж вы маеце доўгія вушы... ну, ну!

— Праўда? Я заўсёды кажу, што мае вушы, а ваша галава, дык быў-бы добры асёл.

— * —

— Ці можна караць за тое, што ня было зроблена? — запытаў вучань настаўніка.

— Не, хлопча, у ніякім выпадку...

— Вось добра, спадар настаўнік, бо я не адрабіў лекцыяў.

— ● —

— Ты, Янка, першы раз трапіў ў суд?

— Але.

— Ну, і як-жа на цябе там дзівіліся?

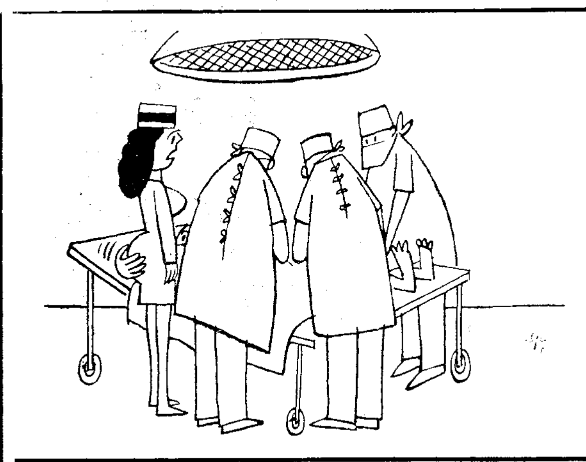
— Вельмі прыемна... Нават ня ведалі, дзе пасадзіць...

— * —

— Я адурэю, калі Ніна не захоча быць маёю жонкаю.

— А па-мойму, ты адурэеш, калі з ёю ажэнішся.

Г У М А Р

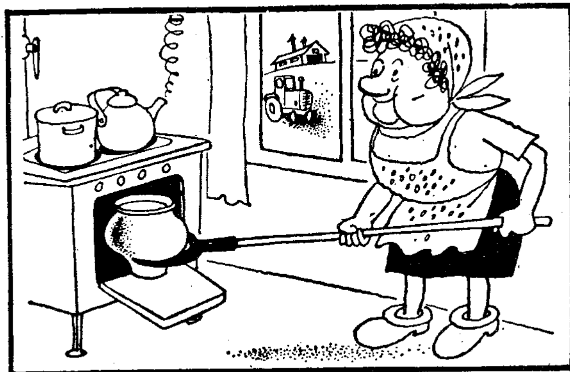

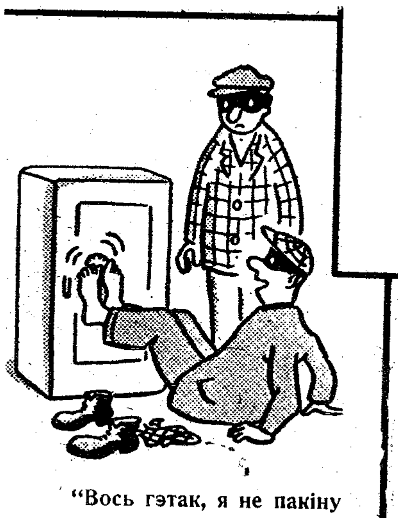
І калі кончыцца гэты плот...

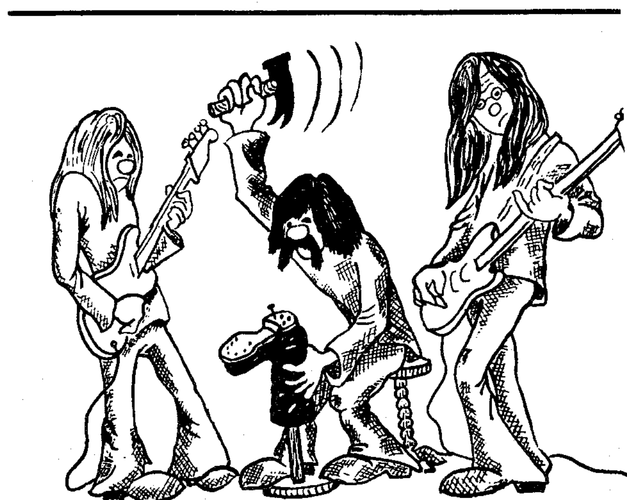
Пацалуй мяне.
Навошта, ніхто не глядзіць на нас.

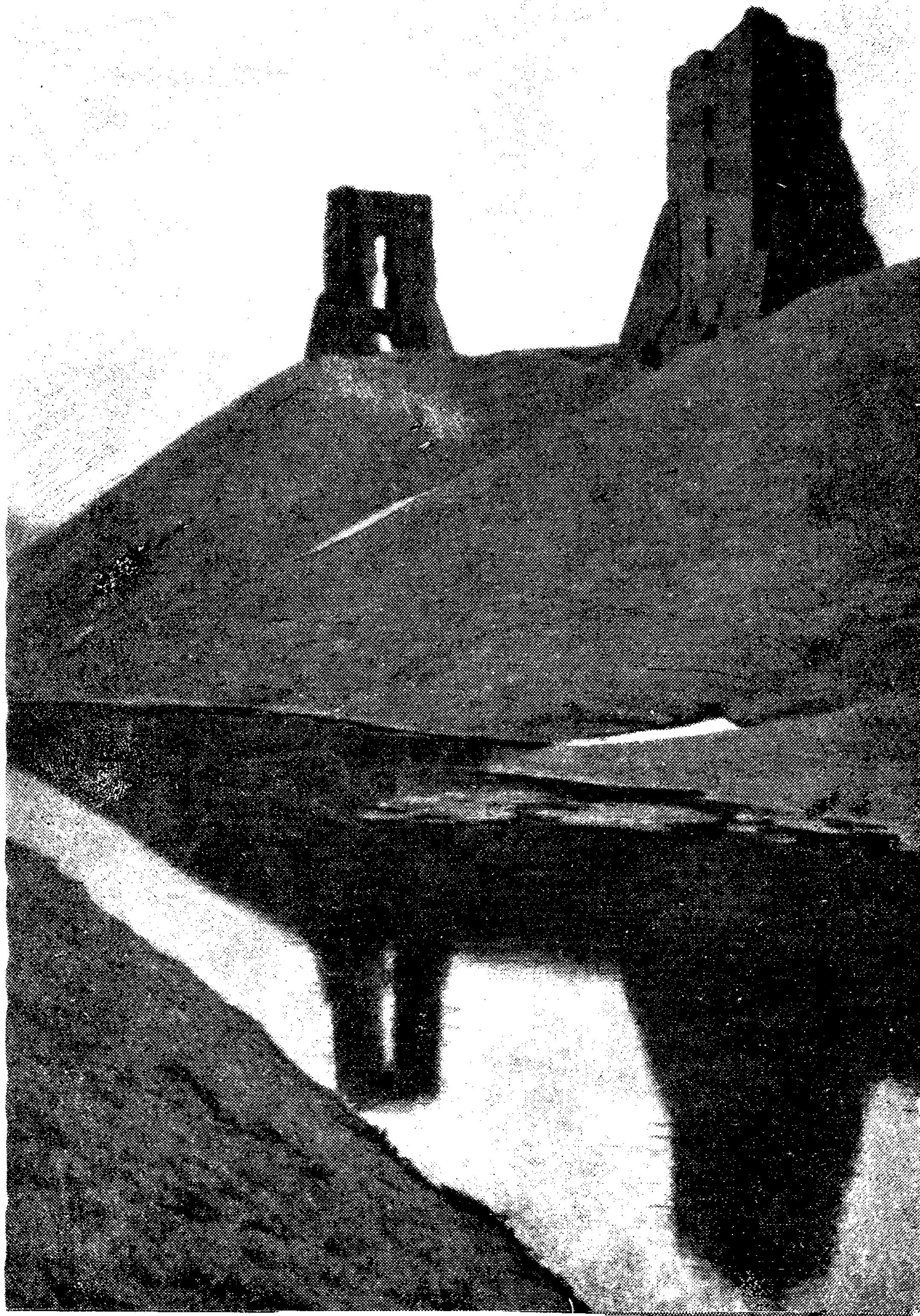
Па старой прывычцы.

"Вось гэтак, я не пакіну адціскаў маіх пальцаў."

Музыкальнае трыо.

НАВАГРУДСКАЕ ЗАМЧЫШЧА

EDITOR & PUBLISHER: NIKOLAS PRUSKY
1086 FOREST HILLS AVE., SE. GRAND RAPIDS, MICH. 49506